

עלון זגלמביה

זאגלעמביער צייטונג

מידעון מס' 22 ניסן תשס"ח אפריל 2008
Zagłębie (Zagłębie) Newsletter, April 2008

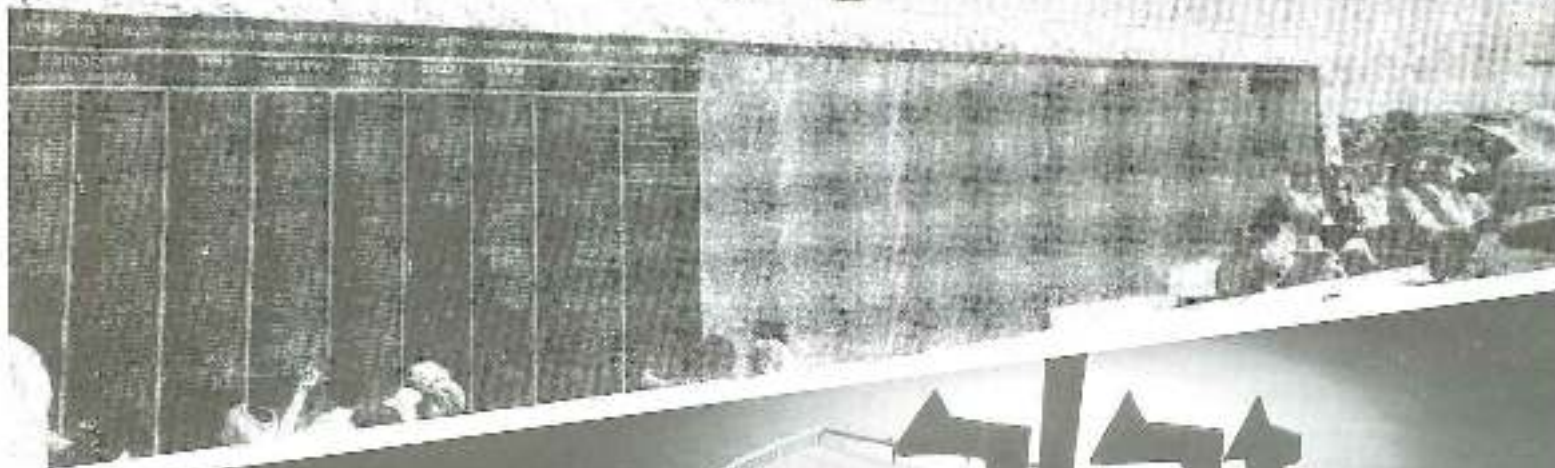
ארגון עולמי של יוצאי זגלמביה

Zagłębie (Zagłębie) World Organization

קהילות זגלמביה

- Będzin
- Sosnowiec
- Dąbrowa
- Zawiercie
- Czeladź
- Siewierz
- Sławków
- Wolbrom
- Dańdówka
- Golonóg
- Grodziec
- Kazimierz
- Klimontów
- Ksawera
- Łagisza
- Maczki
- Milowice
- Modrzejów
- Niemce
- Niwka
- Piaski
- Porąbka
- Strzemieszyce
- Wojkowice
- Zagórze
- Ząbkowice
- Kromolów

הדגם של יד הזיכרון
ליהודי זגלמביה באזור מודיעין
The model of Yad Hazikaron:
The Memorial of Zagłębie Jewry
in Modiin

ארגון יוצאי זגלמביה. רח' פרישמן 23 ת"א 63561, ישראל. טל: 03-5270919

Zagłębie World Organization 23 Frishman St. Tel Aviv 63561, Israel. Tel: 972-3-5270919

אתר האינטרנט של ארגון יוצאי זגלמביה: zaglebie-world.org

השנה חל יובל 650 לקום העיר בנדין, השלטונות המקומיים עומדים לציין את חלקם המשמעותי של היהודים בהתפתחותה של העיר, בשורת של אירועים: במהלך חודש אוגוסט, תעלה הצגה על נושא יהודי ותחנך אבן שתוציא את בית הקברות היהודי הראשון בבנדין, ברחוב זאואלה (Zawale), שחוקם במאה ה-15 ושירת את יהודי האזור כולו. בטקס שיתקיים ב-19 באוגוסט, תשתף, בין היתר, משלחת בת 200 קציני צה"ל.

בסוסטוביץ, הצעירה בערי זגלמביה, אף הגדולה שבהן, תתקיים השנה במזיאן העירוני תערוכה על יהודי העיר וחלקם בהתפתחות העיר. כמו כן יציגו מלאת 65 שנה לחיסול גטאות זגלמביה, בעת שאנו נבקר במקום.

יש איפוא סיבות רבות וטובות להשתתפותכם במשלחת לזגלמביה שתתקיים במחצית אוגוסט.

אך תחיה זו שנת פעילות רבה ואני תקווה שמצלחת לארגוננו.

בהתקרב חג הפסח אני מברך את אנשי זגלמביה בארץ ובעולם בברכת חג שמח וכשר.

אברהם גרין
יו"ר הארגון

לקראת יום השואה תשס"ח, ה-1 במאי 2008 נשיק את אתר האינטרנט של ארגון יוצאי זגלמביה. באתר המצאו מידע על קהילות זגלמביה, ועל פעילות הארגון בעבר, בהווה ובעתיד. הכנסו לאתר והיו שותפים לעשייה.

zaglebie-world.org

החיתום הסכם עם ק"ל לאחזקה יד הזיכרון
Signing the agreement with the KKL (JNF - Jewish National Fund) concerning future maintenance of the memorial site

התכנית הסופית, פרו תכנונם של דב הוף ומרילין פדר כוללת כמה חלקים: בכניסה ליד הזיכרון, על שטח מוגבה, העמדנו מצבות לזכר כל אחת מקהילות זגלמביה עד היום. את מתרגש כאשר אני זוכר ברנעים בהם הורדו המצבות לתוך המורות. אברהם גרין ואנוכי שפכנו עפר שהובא מאושוויץ לכל אחד מהבורות, לפני חעמדות המצבה. דמעות זלנו מעינינו. משמאל לכניסה, עומד קיר בטון ועליו פלטות גרניות. על הפלטות חרוטה מפה גיאוגרפית של אזור זגלמביה כאשר משני הצדדים הסברים בעברית ובאנגלית על הקהילות במקום וגורלן.

בקצה האתר, משמאל, ירדים לבקעה שקירותיה מחופים בלוחות גרניות שחורים עליהם חרוטים שמות בני זגלמביה שניספו בשואה. מעל השמות מתניסס הפסוק מדברי הנביא יחזקאל: "ויהעלתי אתכם מקברותיכם עמי וחבאתי אתכם אל אדמת ישראל" (יחזקאל, ל"ז 12).

מימין, מצויות מדרגות המובילות לשטח שמעל הבקעה. שם עומדות האותיות הגדולות של המילה "זכור". צורת האותיות עוצבה ע"י מהנדס צבי דנציגר והן עשויות מפלדה מיוחדת אותה הבאנו מאירופה. אותיות הזכור נראות למרחוק.

על קיר הבקעה, מצויים שבעה מתקנים להדלקת שבע משואות בטקס יום השואה.

מסביב ליד הזיכרון נשתלו שיחים שונים וגם פרחים, הכל בתוך יער קדושי זגלמביה.

שלוש שנים לאחר הקמת האתר, חתמנו עם קק"ל על הסכם אחזקה יד הזיכרון לדורות הבאים. האתר נשמר היטב ע"י אנשי קק"ל, ורבים המטיילים והמתיריים בו.

בשנות התשעים, נוסף לאתר אמפיתאטרון, לשימוש המבקרים בזמן הטקסים, שבחלקו חוקם בתרומת סם וסטלה סקורה מניו-יורק. בשם ההגלת האירגון, אני מבקש להודות לכל הפעילים והתורמים בארץ ובעולם שבזכותם יכולת לקיים את המצווה הגדולה - "זכור את אשר עשה לך עמלק..." (דברים, פרשת כי תצא, פרק כ"ה, 17)

ידידי וחברי אנשי זגלמביה,
השנה, שנת תשס"ח - 2008, היא שנת יובל ה-60 למדינת ישראל. עם ישראל בארץ ובעולם יחגוג את האירוע.

לנו, ליהודי זגלמביה, יש השנה מספר יובלות ניספים:

- ביום השואה חשנה, ימלאו 20 שנה להקמת יד הזכרון ליהדות זגלמביה באזור מודיעין. אנו ניתן לכך ביטוי הולם ומכובד. באפריל 1988, ביום השואה תשס"ח, בנוכחות קהל של אלפי יהודי זגלמביה מהארץ ומחוץ לה, חנכנו את יד הזכרון. ומאז אנו מקיימים מדי שנה את עצרת יום השואה במקום, בנוכחות קהל רב של יוצאי זגלמביה, ומכובדים מהארץ ומהעולם.

- באוגוסט 1988 יצאנו לראשונה, משלחת של 140 אנשי זגלמביה מהחור הראשון והשני, כדי לעלות לקברי אבות בבתי הקברות בזגלמביה. בביקור זה חנכנו את בית הקברות הגדול בצילודז, המשותף לבנדין וצילודז. בית הקברות שהיה הרוס, שופץ ע"י מוניק סטבסקי שהקים במקום מצבה מעל קבר האחים. מאז, מדי שנה, יוצאת משלחת של חברי הארגון לפולין. ביקורים אלה הניבו פעולות הנצחה רבות של העבר היהודי בכל רחבי זגלמביה ובעיקר בבנדין.
- השנה, אנו מציינים 20 שנה לחנוכת בית הקברות, לאורך שיפוצו.

מסמאל, פרופ' יהושע פראוור ונשיא זכרים בטקס יום השואה הראשון ביד הזיכרון לצידו, אברהם גרין, Prof. Yehoshua Prawer at The first Holocaust Memorial service in Modiin - 1988, and Mr. Abraham Green

"והבאתי אתכם אל אדמת ישראל"
20 שנה לפתיחת יד הזיכרון ליהדות זגלמביה
כאת : יצחק גרינברג

ביום השואה תשס"ח, במסגרת הכנס העולמי של יוצאי זגלמביה, נחנך בטקס חגיגי יד-הזיכרון ליהדות זגלמביה. האתר נבנה בכניסה ליער קדושי זגלמביה באזור מודיעין.

עד היום קשה להבין, איך זכינו, ללא תמיכה ממשלתית או ארגונים עולמיים, להנציח בצורה כל כך מכובדת את יהדות זגלמביה שחוסלה כמעט כולה בשואה.

לפני שנה התפרסם מאמר בעלון זגלמביה על חילוב הראשון של הקמת האתר שצריך בטיעת ייער הקדושים" ובו 10,000 עצים, כאשר כל עץ מסמל משפחה יהודית באזור.

מספר חודשים לאחר נטיעת היער החל השלב השני בהקמת יד הזכרון. באחת הפגישות עם נציגי האירגונים של יוצאי זגלמביה מרח"ל, עלה רעיון הנצחת קהילות יהודי זגלמביה שנחרבו ולא זכו לבוא לקבר ישראל.

לצורך כך, חוקמה ועדה ציבורית בראשות פרופ' יהושע פראוור, כסגנו שמשו סם סקורה מניו-יורק ואריה בן טוב מ ישראל. חוקמה ועדה ארגונית שכללה אישים ופעילים של יוצאי זגלמביה בארץ ובעולם.

בארץ נבחר צוות של ארבעה: אברהם גרין - יו"ר הארגון, יצחק גרינברג - סגנו, משה מנר - גזבר הארגון ונתק צים - מזכיר הארגון, שימש כוועד המנהל. המהנדס צבי לנגר עמד בראש ועדה מקצועית שפיקחה על בניית יד הזיכרון.

התחלנו לחפש מימון להקמת הפרויקט. הארגון הפיק עלון ובו פירוט תכנית האתר העומד לקום. העלון הופץ בקרב יהודי זגלמביה בארץ ובעולם. אברהם גרין ואנכי נסענו לגייס כספים בקרב ארגוני יחז"י זגלמביה, באירופה ובעיקר בצפון אמריקה וזכינו להיענות רבה.

באתר הביקורים בארה"ב הגעתי לושינגטון והתרשמתי מאתר ההנצחה לחיילים שנפלו בוואטנס. עלה בי הרעיון להוסיף ליד הזיכרון שלט בקעה שבה ננצח את שמות המשפחות שניספו בשואה, על פי מקום מנוחיהם בזגלמביה. כאשר חזרתי ארצה, ביקשתי להוסיף לדגם שנבחר בקעה עם מדרגות יורדות.

בנדין - "ירושלים דוגלמביה"

מאת: אלתר ולטר

לגרמניה. בחדשי המלחמה הראשונים הוטלו על יהודי האזור צווים וגזירות רבות, שכללו קנסות כבדים של זהב וכסף, ענידת טלאי צהוב, הגבלות תנועה, מעצר צעירים יהודים שנשלחו למחנות לעבודות כפיח וחקמת "שופים" (בני מלאכה) בהם הועסקו אלפי פועלים יהודים לצרכי משק המלחמה הגרמני.

במאי 1942 השתנה המצב לחלוטין וחללה ההשמדה השיטתית. גל הגירוש הראשון מבנדין לאושוויץ כלל בעיקרו: נכים, חולים, זקנים ובעלי משפחות גדולות. בין מאי ליוני 1942 חוסלו גם רוב הקהילות הקטנות באזור. יהודי העיירות הללו נחשבו לבלתי פרודוקטיביים ושולחו לאושוויץ. צעירי העיירות נתפסו ושולחו לעבודות כפייה ואחרים הועסקו ב"שופים" בערים הגדולות.

הגירוש האחרון של יהודים "בלתי יעילים" היה ב-22 ביוני 1942 ובוצע באכזריות רבה בידי קלגסי הס.ס. מאות נרצחו במהלך הגירוש עצמו ואלפים, בהם ילדים רבים, נשלחו ברכבות לאושוויץ. רבים קפצו מהקורות, אולם רובם נקטלו במקלעי הגרמנים.

בקיץ 1942 הגיע מרדכי אנילביץ' מגטו ורשה לדוגלמביה ושהה בה שבועיים. בהשפעתו נוסדה קבוצת חמגן הראשונה ששמה היה "לקרבי". קבוצות נוספות של מחתרת פעלו אף הן תוך עימותים עם הייזדנראטי, בניסיונות הצלה שונים ובהשגת נשק, ללא הצלחה רבה.

בתחילת 1943 ריכזו כל היהודים שנותרו מבנדין וסוסטוביץ. אז החלו הגרמנים בשלב האחרון של "הפתרון הסופי". בניואר אותה שנה הוכנסו אלפי יהודי האזור לגטאות בפרברים, קמיונקה ושרדולה. הם שוכנו בתנאים קשים ובצפיפות רבה. גם יהודי העיירות הסמוכות הועברו לגטאות אלו.

במוצאי שבת, ת-31 במילי הוקפו גטאות קמיונקה ושרדולה עי"כ-1,000 שוטרים וחיילים גרמנים. היהודים שכבר ראו את החיסולים הקודמים התכוננו מראש והסתתרו בבונקרים שהוכנו מבעד פועל.

ב-1 באוגוסט 1943 הונחתה הסכה האחרונה על הגטאות בקמיונקה ושרדולה. לימים תיאר דוד ליוור, בספרו "עיר המתים", את אשר אירע באותם ימים: "בשעה 02:30 לפנות בוקר הבחין שכני משה בתנועה גדולה בסביבות קמיונקה. הערה את משפחתי ועד מהרה עזבנו את זירתנו וירדנו לבונקר, שהכניסה אליו הייתה דרך ארוך מוסווה והאוויר מגיע דרך שני צינורות עבים היצאים אל חגן ומכוסים בערימת אבנים. לקחתי עימני מעט מזון ומים. בשעה ארבע לפנות בוקר שמענו את היריות הראשונות. מישהו, ככל הנראה ניסה לפרוץ החוצה. כל עוד נמשך הלילה פחדו הגרמנים לחיכום לתחומי הגטו ורק עם שחר שמענו את צעקותיהם: 'יודען ראוי, סלוח ביריות. עם קרדומים ומוטות ברזל הסתערו הגרמנים על הבתים ופרצו חלונות ודלתות, זעקות הנשים ובכי הילדים והנברים המוכים מניעים עד לב השמים מתמוזים ברעש זוגיות מתנפצים ויריות הגרמנים... הפוגרום נמשך כל היום".

כל אותו היום וכימים שלאחריו שמעו המסתתרים בבונקר את צעקות הגרמנים שלא תצליחו לגלות את הכניסה למסתור. מה שיותר להם היה לשדוד את החפצים שנשארו בדירות. כעבור מספר ימים כאשר אזלו הלחם והמים עלו המסתתרים לדירתיהם שם התגלתה לעיניהם תמונת ההרס והחרובן שורר הגרמנים. לטכח המצב החליטו להסגיר עצמם והצטרפו לאלפי היהודים שגורשו באותם ימים נוראים לאושוויץ באכזריות רבה.

2,000 יהודי בנדין ו-1,800 יהודי סוסטוביץ נרצחו בעת הגירוש. היו שהתנגדו עם נשק כיד. חלקם היו חברי המחתרת היהודית שהתארגנה בבנדין, סוסטוביץ והסביבה בתחילת הכיבוש. חברה היו מתנועות הנער: "דורר", "גורדוניה", "השומר הצעיר", "הנוער הציוני" ו"השומר הדתי".

לקראת הגירוש החל בהקמת בונקרים שצוידו במעט נשק. בבונקרים של השומר הצעיר וכן של קיבוץ דרור וגורדוניה הוכנו תוכניות נועזות, כגון הקפת הגטו בחגורות מוקשים, כדי לחסל את הגרמנים עם כניסתם לגטאות. אך התכניות לא יצאו אל הפועל. עם זאת היו מקרים של הקרבה, יהודים הסתערו על שוטרים וחיילים גרמנים במקלות, אבנים וסכינים, אך לא יכלו לעמוד בפני הנאצים שעלו עליהם במספרם ובנשק שעמד לרשותם.

ביום הרביעי לגירוש התקשרו שני גרמנים לחלון הבונקר בו הסתתרו חברי קיבוץ "דורר" בבנדין. אחד החברים, ברוך גפטיק, בחשבו שהבונקר התגלה, פתח באש על הגרמנים שהתקרבו לשם והרג אותם. מצור הוטל על הבית והגרמנים המטירו עליו אש כבדה. החברים השיבו באש אך יריות הגרמנים הציתו את החלונות והרצפת החברים המשיכו להתנגד. הגרמנים נאלצו להזעיק את מכבי האש שחצפו את הבונקר במים. אחד כך ציוו על השוטרים היהודיים להוציא את נטיות החברים. פרמטקה פלוטניצקה כשאקדה בידה, פרפרה בין חיים למוות. היא ניסתה להתרומם ולומר משהו אך הגרמני רמס אותה במגפיו.

דוד ליוור סיפר כי הגרמנים לא העזו להתקרב לבונקרים, "ונראה כי הבונקרים עלו להם בקורות דמים לא מעטים, אולם לא היו בידינו נשק, אלא מעט אקדוחים. הפולנים לא עזרו לנו ולעולם לא נסלה להם על כך. אילו היה בידינו נשק רב יותר כי אז הייתה התנגדות רבה יותר לצוררים הגרמנים. עם זאת, לצערנו, חסרים אנו את הפרטים על מקרי ההתנגדות וההקרבה. המתים לקחו עמם לקבר את מות הגבורה והייאוש שלהם".

עשרה ימים נמשך חיסול גטאות קמיונקה ושרדולה עד ה-10 באוגוסט, תשעה באב תשי"ג. המצוד אחר אחרוני היהודים המסתתרים נמשך עד כשבועיים וחצי, הרבה מעבר לזכנן המקורי. הגרמנים התקשו לנלות את הבונקרים ומדי יום נתגלו חדשים, עד שהצליחו לגלות את האחרון ולחרוג את היהודים שהסתתרו בו.

רק קבוצות קטנות של צעירים יהודים חושארו עי"כ הגרמנים לנקות את הגטאות ולאסוף את הגויות חרות שנרצחו בזמן הגירוש. בתשעה באב, יום חורבן ירושלים, תמה מסכת חייה של קהילת בנדין "ירושלים דוגלמביה".

בנדין הייתה עיר שתססו בה חיי יצירה, פעילות תרבותית, ציוניות וחלוציות, תנועות פועלים ונוער, חסידות ולימודי תורה. עיר יהודית שלא לחינם זכתה בכינוי "ירושלים דוגלמביה", דוגמת ערים מיוחדות נוספות שהידועה בהן היא עיר של חגאן מוילנא, שנקראה "ירושלים דליטא".

בנדין, בנדז'ין (Będzin) בשטח הפולני, שבדרום מערב פולין הייתה מהערים העתיקות בפולין. היא נוסדה לפני כ-800 שנה ובנתה למרגלות המבצר העתיק שהיה בנוי מעץ ואשר נעזי להגן עליה מפני פלישות ופשיטות שכנים מעבר לגבול.

המלך קאז'ימירז' הגדול (1333 - 1370) ביער אותה ובנה בה מבצר אדיר עשוי אבן במקום מבצר העץ והעניק לה זכויות מיוחדות שאפשרו את קידומה מכפר לעיר. ואכן, לפני 650 שנה, בשנת 1358 קבלה בנדין מעמד של עיר.

העיר נפגעה קשות במלחמות הרבות שאירעו בפולין וכן מהמחצות נגד הכובשים הפרוסים והרוסים במאה ה-19, אך היא גדלה והתפתחה בכל זאת תודות לפחם ולמחצבים האחרים שנתגלו באזור דוגלמביה וכן הייתה בנדין למרכז תעשייתי וכלכלי.

ראשוני היהודים באו לאזור עוד במאה ה-13 ורובם עסקו בחקלאות ובמסחר ועיר. הקהילה היהודית הוקמה בבנדין במאה ה-14 הידות למלך קאז'ימירז' הגדול, שחנניק זכויות מיוחדות ליהודים ואפשר להם להתיישב בעיר וכישובים נוספים באזור: אולקוש, וולברום ועוד. בנדין הפכה לנקודת משיכה לסוחרים שקשרו גם קשרי מסחר עם שלוחי הגרמנית, כפי שצוין במסמכים רשמיים מהתקופה.

במאה ה-15 הוקמו בה בית מדרש, בית כנסת ובית עלמין. בנדין השתייכה ליועד ארבע הארצות כחלק ממדינת קרקוב-סנדומר. היא שלחה נציגים לכינוסי היועדי ובשנת 1616 היה נציגה שמואל (סמולובקיץ). למרות סמכויותיו של היועדי על כלל היהודים היו מקרים שבנדין העזו למרוד בצלוי בהחלטותיו משום שמצאה בהן עול כלפיה.

יהודי בנדין גילו פטריוטיזם פולני בעיקר בתקופת מרד קושצ'יושקו (1794) נגד הכובש הרוסי. אחדותו של הגיבור הפולני הגדול ליהודים הייתה ידועה ברבים ובין ידיו בפולין ומחוצה לה חיו יהודים רבים. הוא ביקש מתנדבים לצבאו ותרומות כסף ובנדין הייתה הראשונה, לאחר קרקוב, שיהודיה נענו לקריאתו. הרב יעקב נתן מייטליס מבנדין ניהל תעמולה לגיוס יהודים לגוודי המורדים של קושצ'יושקו ויהודים רבים התגייסו לצבאו. אין ידענים אם ר' נתן מייטליס שימש ברבנות או כאדמו"רות, אך אין ספק שהיה דמות פלאית. הוא נפטר בן למעלה ממאה שנה ונקבר בבית העלמין העתיק בבנדין וכאות הוקרה למעילותו למען פולין, קושטתה מצבתו כגשר הפולני.

במחצית השנייה של המאה ה-19 כבר היו היהודים רוב בבנדין ובידיהם היו כתי מסחר ועסקים שונים ובעניהם אטליוזים, כתי מרצה ומסבאות. שנות ה-20 וה-30 של המאה העשרים היו שנים של שגשוג ליהודי בנדין ככל תחומי החיים החברתיים, הכלכליים, הפוליטיים והדתיים. בסוף שנות ה-30 מנתה בנדין היהודית קרוב ל-30,000 נפש.

רובם הגדול עסק במסחר, במלאכה ומעט בתעשייה, בעיקר ועירה. בד בבד עם השגשוג בענפי הכלכלה הוקמו ארגונים ומוסדות כלכליים ופיננסיים, איגודי פועלים יהודיים וכמו כן של סוחרים יהודים. פעלו בה שורה של מפלגות ותנועות מכל הקשת הפוליטית, מזרחי וצעירי מזרחי (נורה ועבודה), אגודת ישראל, ציונים כלליים, פועלי ציון שמאל וימין, מפלגת העבודה הציונית "התאחדות", "חיבונדי", הרוויזיוניסטים ועוד. בתנועת הנוער השתתפו אלפי בני נוער, שהיו בשנות המלחמה מסד לפעילות מחתרתית והתנגדות יהודית נגד הנאצים. תנועת הנוער הציונית ובפרט "דורר", גורדוניה, "השומר הצעיר", "השומר הדתי" ו"הנוער הציוני" קיימו חוות וקיבוצי הכשרה בבנדין ובקרבתה (סלנקוב), שבהם עברו הכשרה מאות חלוצים שעלו לארץ ישראל ומהם שהקימו ישובים וקיבוצים בארץ, או שסייעו להקמתם, דוגמת כפר עציון, טירת צבי, תל יצחק, משמר השרון ועוד.

יהודי בנדין היו בין ראשוני העלייה השלישית והתיישבו בקיבוצים כמו דגניה, עין חרוד ועוד. ב-12 בדצמבר 1918 הגיש ליפו כמה חלוצים מבנדין, חלקם השתתפו בהגנה על תל חי יחד עם טרומפלדור. בסוף שנת ה-30 לקחו חלק בהקמת יישובי "חומה ומגדל", כמו תניתה ועוד. יהודי דוגלמביה ובכללם יהודי בנדין נמנו בין לוחמי ונפלי מלחמת ישראל.

חיי הקהילה בבנדין, בשנים שבין שתי מלחמות העולם, היו תוססים בפעילות תרבותית, דתית וציבורית. אלפי חסידים התפללו ולמדו בעשרות "שטיבלעך" ובתי מדרש. בעיר התנוסס בית כנסת טפואר, שמרף מיד לאחר כניסת הגרמנים ובתוכו עשרות יהודים. אלפי תלמידים יהודים למדו בבתי ספר יהודיים, ביניהם הגימנסיה שהוקמה עי"כ התעשיין היהודי הנודע, שמעון פירסטנברג, בייס מזרחי, תלמוד תורה ייטורי התורה של אגודת ישראל, "תרבות" ורבים אחרים. פעלו בה אגודות ספורט ותרבות של "הכחי" ו"מכבי", עיתונות יהודית יצאה לאור בבנדין והגדול והחשוב שבהם העיתון "זאגלעמבער צייטונג".

בנדין הייתה ידועה בעיר של תלמידי חכמים ולמדנים ששמש נדע ברחבי פולין ותפוצת ישראל: הרב יששכר דב גראובר, מחבר שו"ת "דבר ושכר", האדמו"ר רבי אברהם בורנשטיין מייסד חסידות סוחאטשוב, שנודע בחיבורו "אבני נור" ו"אגלי טלי", חגאן רבי צבי פרומר, הרב צבי

חנוך ליוו, אביו של ר' יצחק מאיר ליוו, שר הסעד הראשון של מדינת ישראל.

בימי שואה ופקודה

בנדין נכבשה בימים הראשונים לכיבוש פולין ב-4 בספטמבר 1939. בשנות הכיבוש הראשונות "נהנו" יהודי בנדין כמו רוב ערי דוגלמביה מתנאים נוחים יותר מאשר חבלי פולין האחרים, כיוון שאזור דוגלמביה סופח

דוגלמביה, מירושל פפולנית "מפסקים"

קרן אור באפלה חסיד אומות העולם מבנדין

מאת: יונה דובי (קוויבסקי)

סיפוריהם של חסיד אומות העולם מבוססים על מסמכים רחוקים בארכיון חסיד אומות העולם ביד ושם ועל האנציקלופדיה של חסיד אומות העולם.

במלאת 650 שנה לעיר בנדין רצינו להעלות על נס את מי שתעזו להתנהג אחרת, בימים חשוכים בהם הגיעו השנאה והאכזריות האנושית לשפל המדרגה.

רצינו להורות למי שהושיטו את ידם יתן סיכון חייהם וחיי משפחתם לאנשים נדבמים שהטוות ריתך מעל ראשם, למי שאנו סוראים יחסידי אומות העולם.

יחסידי אומות העולם היו תואר כבוד אותו מעניקה מדינת ישראל, לאנשים לא יהודים שנהגו בתקופת השואה באומץ ומוסריות בלתי רגילים ומתוך מניע אחד - אהבת אדם.

עד ינואר 2008, הוכרו ע"י יד ושם 22,221 בני אדם כחסיד אומות העולם ובכללם 6,066 פולנים.

נפתחו שערי הכנסייה

הכומר מיצ'סלב זבצקי

ב-4 בספטמבר 1939 נכנס הצבא הגרמני לבנדין. כלילה שבין ה-8 ל-9 בספטמבר 1939, פרצו חיילים גרמנים את שערי הכנסייה לבתים שניצבו בסמוך לבית הכנסת הגדול בבנדין. הם זרקו רימוני יד והורו לכולם לצאת מהבתים, בטענה שיהודים, ירו אליהם מתוך בית הכנסת.

יהודים רבים רצו אל בית הכנסת והתכבדו בתוכו. הם מצאו את מותם בתוכו כאשר הוא עלה באש. רבים אחרים, הובלו ע"י החיילים הגרמנים ונצטוו לעמוד ליד החומה החיצונית של הכנסייה. שם חורו להם החיילים לברוח בריצה. מי שנשאר במקום נרדף למות, מי שברח, ידו אחריו על מנת לפגוע ולהרוג.

קבוצת יהודים רצה אל שערי הכנסייה במעלה הגבעה. החיילים הגרמנים ירו אחרי הרצים בנשק אוטומטי ומספר אנשים נפצעו. כאשר הם הגיעו לשער הכנסייה פתח להם, הכומר הצעיר של הכנסייה, מיצ'סלב זבצקי את השער והכניס את כולם פנימה. זבצקי הורה לזוירות לטפל באנשים, לחבוש את פצעיהם ולהגיש להם עזרה ראשונה. בתום הטיפול והגשת העזרה ראשונה, בקש הכומר שהם יוצאו מהשער האחורי כי על ראשו מרחפת סכנת מוות. הוא הסביר שאם יתפסו אותו מסייע ליהודים, יוציאו אותו ואת הזוירות להורג.

בצד השני של הגבעה חמצב היה הרבה יותר רגוע. לשם יצאו האנשים בחסות חשכת הלילה וניצלו.

תמרה בת השש

ג'ובספה פאז'אק

גיובספה פאז'אק קיימה קשרים ענפים עם יהודים בגטו בנדין במסגרת עבודתה במסחר. היא נחשבה לאישה אמינה מאוד וכיוון שהייתה לה קשרים גם עם גרמנים, נהגה להזחיר את חבריה היהודים לפני "אקציות" שתוכננו כנגד תושבי הגטו.

לפני האקציה של אוגוסט 1942 הציעה פאז'אק לחסותן בביתה את הנרייטה שפיגלמן, בתה של מכרה. שפיגלמן סרבה וביקשה מפאז'אק להסתיר במקום בתה את תמרה ציגלר בת ה-6. פאז'אק פגשה את הוריה של תמרה והם חפזו בידיה את בתם הקטנה. הם מסרו לה מכתב עם כתובות בני משפחה בארץ ישראל וביקשו ממנה שתמסור את בתם לדיהם במקרה שהם לא ישרדו. למרות הסכנה לחייה, פאז'אק זאגה לתמרה הקטנה קרוב לשלוש שנים. היא לא ביקשה או קבלה כל תמורה עבור מעשייה האציליים ודאגה לכל מחסורה של הילדה, גם כשתיה עליה להעביר את הילדה ממשפחה אחת לשנייה כדי להגן עליה ממלשינים. לאחר המלחמה למדה פאז'אק שהוריה של תמרה נספו. בלב שבור מסרה את הילדה לקרובה בישראל ועד יום מותה עקבה אחר התפתחותה וגורלה של כאילו הייתה זו בתה שלה.

לבוש בבגדי ילדה

וולדיסלבה פלקה

ביוני 1943, זמן קצר לפני חיסול גטו בנדין, החליט טר קרקובסקי להציל את חיי בנו בן ה-8, לור. בעזרתו של מכר פולני הצליח להעביר את בנו לחלק הארי של בנדין, לדיה של וולדיסלבה פלקה שהייתה עוזרת בביתו והכירה את לור מן היום שוטל.

וולדיסלבה טיפלה בילד במסירות וחסדיות אותו בדירתה במשך שנה שלמה וליטדה אותו את התפילות הקתוליות. השוער בבנין בו גרה היה בעל הסוד היחיד שלה והיא נהגה לקחת את הילד לבוש בבגדי ילדה כשיצאו לרחוב.

וולדיסלבה קיבלה מכתבים אנונימיים המאשימים אותה בהסתרת ילד יהודי בדירתה. כשהחשש לחייו של לור גבר, היא ארגנה עבורו תעודת לידה נוצרית ושלתה אותו לקרובי משפחתו בכפר. שם הוצג לור כקרוב משפחה מורשה ונשאר במקום כאחד מילדי המשפחה עד סופה של המלחמה.

לאחר המלחמה הגיעה וולדיסלבה לכפר, לקחה איתה את הילד וחזרה לבנדין. היא דיווחה למוסדות היהודים אודותיו אך לא חשמה למסור אותו אלא לידי בני משפחתו. אביו של לור נספה באושוויץ, אך אמו שרדה. וולדיסלבה מסרה את לור לידי אמו והשניים עלו לישראל.

וולדיסלבה פלקה הייתה קתולית אדוקה וכל מעשייה, שתמורתם לא בקשה דבר, נבעו מאמונה דתית עמוקה.

מימין לשמאל: פרופ' שאול מריין, פלישה סז'אצ'ר ודינה מריין (מריין) פרחי טקס הענקת אות חסיד אומות העולם לאנאלה זודאקה סז'אצ'ר ז"ל. Left to right: Dina (Merin) Farber, Felicia Zawajcer and Professor Saul Merin at the ceremony honoring Righteous Among the Nations Aniela (Zawadzka) Zawajcer

איסור תמור להיות בקשר עם יהודים

ג'רזי גויבובסקי

באביב 1944 הרעיק ג'רזי גויבובסקי מבנדין כעובד בניין במחנה בלכהמר (Blechhammer), אחד ממחנות המשנה של אושוויץ.

באפריל 1944 נשלחו מאושוויץ מאות אסירים, וביניהם סמואל מונטאג, מבנדין, למחנה בלכהמר. למרות שחל איסור להיות בקשר עם יהודים, התיידד גויבובסקי עם מונטאג והביע את רצונו לעזור לו. ואכן גויבובסקי שיצא מדי פעם לחופשות ממחנה יצר קשר עם בני משפחתו של מונטאג ששהו בזהות כזויה בבנדין ושילחו למונטאג מזון אותו העביר עבור גויבובסקי.

גויבובסקי החל לתכנן את בריחתו של מונטאג מהמחנה והביא לו בגדים אזרחיים. בספטמבר 1944 ניצלו גויבובסקי ומונטאג את המהומה שהתחוללה במחנה בעקבות הפצה של מטוסים רוסיים ונמלטו ליער הקרוב. מונטאג החליף את מדי האסיר בגדים שהביא לו חברו. כעבור מספר ימים הגיעו השניים לבנדין. לאחר שגויבובסקי הוביל את מונטאג לקרוביו, הם נפרדו.

לאחר המלחמה היגר מונטאג לנרמניה ונשאר בקשר הדוק עם האישה שהציל אותו - ג'רזי גויבובסקי.

ללא כל תמורה

ג'וזף גאוליק

הילדנארה גאוליק

לפני המלחמה היה ג'וזף גאוליק סוחר בעיר פיקרי שלונסקה (Piekary Slaskie) בשלזיה העילית. היו לו קשרי מסחר עם טלטר שחי בעיר בנדין. בקיץ 1943, כמה ימים לפני חיסולה של קהילת בנדין, הודיע טלטר לגאוליק על המצוקה בה הוא מצוי וביקש ממנו עזרה. גאוליק, לאחר שהתייעץ עם אשתו הילדנארה ולמרות הסכנה הגדולה שהייתה כרוכה רינה הוברחה מחוץ לגטו והגיעה לבית משפחת גאוליק, שם הציגו אותה כקרובת משפחה, טפלו בה במסירות ודאגו לכל צרכיה. גם לאחר שחרור האזור, בינואר 1945, נשארה רינה אצלם חצי שנה נוספת, עד שהגיעה האם ששרדה ולקחת את בתה.

לאחר המלחמה נשארה רינה בפולין. היא נישאה והפכה לרנטה קולודזיאניסקה ונשארה בקשרי חברות עם בתם של הילדנארה וג'וזף.

הרופא הפולני נשלה לדאנאו

ד"ר טדאוש קושיבוביץ'

כלילה שבין ה-8 ל-9 בספטמבר 1939, שרפו הגרמנים את בית הכנסת הגדול בבנדין. יהודים רבים שרצו אל בית הכנסת והתכבדו בתוכו מצאו את מותם כשריפת בית הכנסת. רבים אחרים נזרו ע"י החיילים הגרמנים. קבוצת יהודים, יצחק טורנר ביניהם, רצה ריצת אמוק אל שערי הכנסייה במעלה הגבעה. החיילים הגרמנים ירו אחריהם בנשק אוטומטי, מספר אנשים נפצעו. תוך כדי ריצה נפצע טורנר בידו השמאלית. הכדור שמגע בו נכנס באזור המרפק ויצא באזור הכתף.

הכומר הצעיר זבצקי פתח את שערי הכנסייה בפני היהודים הנמלטים ודאג שיחבשו את פצעיהם. לאחר שקבלו טפול עזבו היהודים את הכנסייה דרך השער האחורי ומצאו מחסה בבית הקברות היהודי העתיק השוכן במורדות הגבעה - הפודזימשה. שם שכב, בין היתר, יצחק טורנר עם פצע פתוח בידו השמאלית עד עלות השחר.

בבוקר הלך טורנר לבדו אל בית החולים, לקבלת עזרה ראשונה וטיפול מתאים. בסתם בית החולים, עמדו חיילים גרמנים. הם חסמו את הכניסה והודיעו לכל מי שתגיע לטיפול, שאין כניסה ליהודים ולחיילים פולניים. ד"ר טדאוש קושיבוביץ', שהיה רופא ראשי בבית החולים, יצא אל טורנר והכניס אותו אל המחלקה שלו לטיפול. הוא הסביר לחיילים שמדובר בעזרה ראשונה בלבד. במחלקה, פגש טורנר יהודים נוספים אשר נפגעו באותו תלילה.

ד"ר קושיבוביץ' אישטן אותו למשך חודשיים והשגיח עליו אישית. כמו כן, אושפזה בהוראתו, קבוצה יהודים נוספת לפרק זמן דומה.

ד"ר קושיבוביץ' נעצר והובא לחקירה במשרדי הנסטאפו בנין סיוע ליהודים, מציאת תחנת שידור והסתרת נזרל פולני בבית החולים. הנסטאפו התכוון להוציאו להורג. אולם הוראה מוצר גבוה שינתה את נזרלו. הוחלט לשלוח אותו למחנה דכאו. משם נשלח לכמה מחנות: זקסנהאוזן, אורנינגבורג, מיידנק וגרוס רוזן.

בתום המלחמה חזר ד"ר קושיבוביץ' לביתו בבנדין. יצחק טורנר עלה לישראל.

איין תפילה - איין ארוחת בוקר

מאת: ד"ר מרדכי פליאל ("יד ושם ירושלים" גיליון 36, 2005)

אניאלה ואורזקה-סצווסר

סיפוריה של אניאלה ראשיתו לפני יותר מ-60 שנה. לפני שפרצה מלחמת העולם השנייה, הייתה אניאלה שזרת בית בביתה של משפחת מרין בעיר בנדון. לאחר שהקימו הגרמנים גטו בעיר, עברה אניאלה להתגורר בבית נטוש וחיכתה לדיעות על אודות משפחת מרין. ב-3 באוגוסט 1943 התאספו בתחנת הרכבת בני משפחת מרין עם היהודים האחרים בעיר וגורשו לאושוויץ. עקב הפצרות הוריהם ברחו שני הילדים של משפחת מרין, שאול בן ה-10 ודינה בת ה-8, מרציף התחנה ובסתר מצאו את דרכם לביתה של אניאלה והצטרפו לבן דודם, וולף סצווסר שכבר הסתתר בבית. אניאלה הצליחה להסתיר את שלושת היהודים שהיו בחגורתה אפילו ממשפחתה במשך שנה וחצי, עד אשר שחררו הרוסים את האזור בינואר 1945. כדי להאכילם היא שימשה טבחית בבית חרושת שייצר מדים לצבא גרמניה. כחשאי היא גם מצאה לה דרך לתוך הגטו החרוסי ושם מצאה, על

פי הוראות שנתנו לה הוריהם של שאול ושל דינה, את התכשיטים ואת מטבעות הזהב המסתורים. אניאלה השתמשה בהם כדי לשחד את מי שהיו עלולים להלשין עליה ועל המסתורים בביתה.

בתקופת המחבוא הארוכה הייתה אניאלה כאם לשאול ולדינה, טיפלה בכל צורכיהם החומריים ועודדה את רוחם. "איך די מילים לתאר את התנהגותה ההומניטרית והאצילית של אניאלה", מספרת דינה, "ואת הסיכונים שהסתכנה בהם כדי להציל שני ילדים יהודים ואת בעלה לעתיד". ואכן לאחר המלחמה נישאו וולף ואניאלה ועברו להתגורר באיטליה עם בתם התינוקת פלישה. שאול ודינה תיוטמים נסעו לישראל.

פרופ' שאול מרין, כיום מרופאי העיניים תבולטים בארץ, זוכר את הגעתו לביתה של אניאלה: "מאוד כעסתי על אלהים שחרשה לדברים כאלו לקרות. לכן השלכתי את הכיפה שלי ולא הסכמתי לגעת בסידור התפילות של בן דודי. יומיים לאחר הגשתי שאלה אותי אניאלה, פרלנייה קתולית דקת אבחנה, אם התפללתי. כשעניתי בשלילה היא אמרה לי: 'איין תפילה - איין ארוחת בוקר'. היא חכמה אותי לדקלם את תפילת ימודה אני ותפילה הנאמרת עם היקיצה בבוקר) בכל יום שהייתי שם".

לזכרם

סם סקורה ז"ל

בפברואר השנה, הלך לעולמו סם (שמואל) סקורה. סם היה איש ציבור בכל רמייה אבריו.

הוא היה חבר הנהלת ארגון בנדון-סוסטוביץ בניו-יורק ושנים רבות עמד בראשו. הארגון תרם רבות למוסדות שונים בישראל, כגון בית התפוצות, מוסדות רפואה, מוסדות תרבות ועוד.

בין ארגון זה לבין ארגון יוצאי זגלמביה בישראל היה שיתוף פעולה מלא ואכן הארגון בניו-יורק תרם רבות להקמת יד הזכרון ליהדות זגלמביה במרדסיץ.

לא זו בלבד, אלא שסם גם תרם באופן אישי להקמת האמפייתאטרון הנישא את שמו, ביד הזיכרון.

סם עשה גם רבות למען יד ושם והיה אחד מהפעילים הבולטים של אגודת ידידי יד ושם בניו-יורק.

ב-2005 נחנך ביד ושם מרכז למידה מרשים שהוקם בתרומתם של סם וסטלה סקורה, הנקרא גם "החדר של השאלות הגדולות בעקבות השואה" המרכז משמש רבנות מבקרים מדי שנה.

עם מותו של סם סקורה אבד לארגון זגלמביה אחד מפעיליו ותורמיו הגדולים, ולי, ידיד אישי.

יהי זכרו ברוך

אברהם גרין

ארגון יוצאי זגלמביה
אבל על מותו של חבר הארגון
צבי טוביאש ז"ל, יליד סוסטוביץ
תנחומים למשפחות טוביאש, גרינברג ופולק
מי יתן ולא תדעו עוד צער!

ארגון יוצאי זגלמביה
אבל על מותו של חבר הארגון
יהושע רבינוביץ ז"ל
שנפטר בט' בתמוז תשס"ז
תנחומים למשפחה
מי יתן ולא תדעו עוד צער!

ארגון יוצאי זגלמביה
אבל על מותה של חברת הארגון
רבקה רוזנברג ז"ל, לבית נייר מבנדון
שנפטרה בשיבה טובה בל"ד בטבת תשס"ח
תנחומים למשפחות ליפסקי ובינגשטוק
מי יתן ולא תדעו עוד צער!

ארגון יוצאי זגלמביה
משתתף באבלה הכבד של חברתנו ארנה מיזרמן
על מותה של אמה
סוזי שויצד ז"ל
תנחומים למשפחה
מי יתן ולא תדעו עוד צער!

ארגון יוצאי זגלמביה
משתתף באבלו הכבד של
יחיאל לקס - חבר הנהלת יד ושם, י"ר קק"ל לשעבר
על מותה של אמו
שושנה ז"ל (מסוסטוביץ)
תנחומים למשפחה
מי יתן ולא תדעו עוד צער!

ארגון יוצאי זגלמביה
משתתף באבלה הכבד של חברתנו
עדה מוסוק על מות בעלה
שנפטר בל"ד בשבט תשס"ח
תנחומים למשפחה
מי יתן ולא תדעו עוד צער!

ארגון יוצאי זגלמביה
משתתף באבלו הכבד של
יוסף זרשינסקי י"ר ארגון זגלמביה בפריס
על מותה של **אשתו**
תנחומים למשפחה
מי יתן ולא תדעו עוד צער!

Dear **Josef Zarashinski** - chairman of the
Zaglebie organization in Paris, & Family
Zaglebie (Zaglembie) world organization, board and
members express our sincere condolences on the passing
away of your Beloved **Wife**
Sharing your deepest grief
Abraham Green - Chairman

ארגון יוצאי זגלמביה
אבל על מותה של חברת הנהלת הארגון
קרולה בליצקה ז"ל, ילידת סוסטוביץ
תנחומים למשפחות בליצקה ושיינר
מי יתן ולא תדעו עוד צער!

ארגון יוצאי זגלמביה
אבל על מותו של חבר הארגון
שמעון קרבינסקי ז"ל, יליד דומברובה גורניצ'ה
שעלה לארץ לפני המלחמה ופעל במסגרת המחנות נגד
השלטונות הבריטיים
תנחומים למשפחות קרבינסקי וקריב
מי יתן ולא תדעו עוד צער!

ישראל ארליך ז"ל

ישראל ארליך, סופר ומעיל בתחום הציבורי בתל-אביב, נפטר בתחילת חודש שבט.

עלה עם הוריו מזכריצה בשנות השלושים למאה הקודמת. בנעוריו היה פעיל בבני עקיבא ו"המועל המזרחי".

לאחר השואה, בהשבת ילדים יהודים מידי מציליהם הלא יהודים והחרתם ליהדות.

לאחר השואה, פעל למען השבת ילדים יהודים מידי מציליהם הלא יהודים והחרתם ליהדות. סייע רבות לאנשים יוצרי בצוקה, במעשי צדקה יחסד. פעל

חד עם רעייתו, כנציג המועצה היהודית באיטליה כדי להעלות ארצה יהודים, בין היתר מפני אפריקה.

היה ברוך כשרונות בשדה הספרות והתחנות, ערך הדעות בשנתון ה"צופה" ובעיתונים שמועיים: "פנים אל פנים" ועוד, יבהם פרסם מאות מאמרים. חיבר

ייחור מעשרה ספרים, בין היתר, על קהילות יהודיות באטליה ומקומות אחרים בעולם. על אישים ומאורעות בעולם היהודי, על נחלי אדמית"ים, ביניהם י"ו לוי

"צחק מברדיצ'ב, רבו מגדל סקוצק, אומידי סוכאשכוב ועוד. אלתר ולטר

היה אישה, בנים, נכדים יפים. היה נשמתו צדורה מצדדי החיים.

ארגון יוצאי זגלמביה
אבל על מותה של חברת הארגון
סימה זינגר ז"ל, לבית שטרנברג ילידת סוסנוביץ
שנפטרה בל"א כסלו תשס"ח
תחנומים למשפחות מנדלבוים ובארי
מי יתן ולא תדעו עוד צערי!

ארגון יוצאי זגלמביה
אבל על מותו של חבר הארגון
יצחק ריבשטיין ז"ל, יליד בנדזין
שנפטר בפריו בל"ט שבט תשס"ח
תחנומים למשפחה
מי יתן ולא תדעו עוד צערי!

Zaglebie (Zaglembie) world organization Board and members express **Our Sincere Condolences on the Passing Away of Isaac Ribsztain**, Born in Bedzin Who passed away in Paris, February 5, 2008 Sharing the family deepest grief

63 שנים לשחרור בברגן בלזן

מאת: זלמן גיטליץ - כפר סידור, 27 במרץ 2008

זכור אותך ברגן בלזן, לדיראן עולם
זכור את קדרו פני השמים
והאריך כוסתה שלדי אדם.
ערימות, ערימות בלי רחש וניש.

זכור אותך ברגן בלזן, לדיראן עולם
זכור את שרעו על הארץ גופות
עשרות, מאות ואילפם
לכל עבר זרקות.

זכור אותך ברגן בלזן, לדיראן עולם
מקום בו ידענו חיל והעדה
חולי רעב, עבודה מפרכת ואפיסת כוחות.
אין לא פחות מן שביח של תקווה.
אולי, אולי, אולי - תגיע הישועה.

זכור אותך ברגן בלזן, לדיראן עולם
עת חששם מבקר ועד ערב
כי גם סופנו קרב
שמא עתה, שמא מחר

המחבר הוא שיעורי פתח הריכוז ברגן-בלזן. ברגן בלזן שוחרר על ידי הצבא הבריטי מיום יאשן ב באייר תש"ה, ה-15 באפריל 1945.

החברה לאיתור ולהשבת ננסים של נספי השואה

סיעו ישיר לניצולי שואה

ניצולי שואה נזקקים, קיבלו מענק אישי בגובה 8,000 ש"ח בחודש אפריל 2008 ישירות לחשבון הבנק של ניצולי השואה הזכאים, ללא צורך בהגשת בקשה.

זכאי לקבל את המענק ניצולי שואה אשר עומד בשני התנאים הבאים:
• זכאי ומקבל הגמול החדשי מנח אחר מהחוקים הבאים חוק הפיצויים הפדרלי של מערב גרמניה (BEG), חוק בני גרדפי הנאצים התש"ז-1957, מענק 2 של הסכה היישום לאמות האיווח הגרמנית (9.10.92), חוק הטבות לניצולי שואה נזקק, התשס"ז-2007.

• זכאי ומקבל גמול השלמות הכנסה מהמסד לריכוז לאומי לפי חוק הבטחת הכנסה, תשמ"א-1980 או תשלום הגמול נזקק על פי חוק בני ריפוח המאצית, התש"ז-1957.

על פי החוק, המענה לא ייחשב כהכנסה לענין גמלאות לפי חוק הביטוח הלאומי (נסח משולב) התשל"ה-1985 ולענין חוק הבטחת הכנסה, התשמ"א-1980, והוא אינו ניתן להעברה. לערבות או לעקול בכל דרך שהיא אלא לשם תשלום חזרות לפי פסק דין של בית משפט או בית דין מסומך. אדם אשר עד ליום 1 ביוני 2008 לא קיבל את המענק, אך הוא סבור כי מתקיימים בו התנאים כמפורט לעיל, יוכל לפנות ולבקש את המענק, תוך הכחת זכאותו להימנות על מקבלי המענק, בהתאם למכחיבים המפורטים לעיל. היה וזכית זכאות זו, ישולם לו המענק האמור.

את הבקשות יש להגיש לא יאוחר מיום 1 לדצמבר 2008. פרטים נוספים ומידע כללי ניתן לקבל בטלפון: 03-5164117 03-6135351

מכתב מאמא...

"שמור על עצמך"

יאמא נמות יחדיו היה לוחש מיכאל בן ה-7 לאמו נניה יודצקי ומחבקה. נניה, בעלה בר (ברונק) ובנם מיכאל שרדו בגטו סוסנוביץ שבפולין את הסלקציות, הרדיפות והגירושים. באוגוסט 1943 חוסל הגטו, והבעל נתפס ונרצח. נניה ובנה הצליחו להימלט לצד הארי. נניה סידרה להם תעודות זהות, ואף רישיון עבודה כיוון שידעת על בורייך גרמנית וצרפתית (היא הייתה בוגרת הסורבון). הבן נמסר לאישה פולנית בשם ברנטיה, לה כתבה מכתב תודה וביקשה לייאנו לבנה. נניה מצאה עבודה במהול משיק הבית של רופא גרמני, הרופא שהועבר בתוקף תפקידו לוויה הציע לנניה לקחת אחר איתנה ואת בנה. הדרך הייתה מסוכנת, אך האם והבן לא זיהו והגיעו בשלום. לאחר זמן נחשפה נניה ונלקחה לבית הסוהר, והבן הועבר לבית יתומים. אנשי הגסטאפו הודיעו לנניה כי הם מגרשים אותה, והיא החליטה לקחת איתה את בנה, כי פחות שביח היתומים וישמרו. הם נרשנו ב-1944 לאושוויץ ונרצחו. ילדיו בית היתומים שרדו.

27 בספטמבר 1943

נברת ברוניקה היקרה!

לאחרונה, כל-כך השנה לי לכתוב אלייך כי את עוברת רגעים קשים והגדל הוא מאד אכזרי מצד. ברנטיה, את כותבת אלייך ומתחננת לפניך, אגא סמך, תשמרי על בני הקטן, תהיי לו לאימא.

ברנטיה האהובה, תכתבי לי את ליכך, ואני אמרה לך אמרת תודה עד סוף ימי. הוא ילד כל-כך טוב והבט ואני בטוחה כי תאדבו אותו לפחות בצעקה.

שמיכאל יאכל כמה שיותר כי לא ידוע מה תהיה לו, לכן שיהיה איתך והוא שוב אני שוקשת שהמור יהיה לבוש הם ושיטוב ורימים. אנני יוכלה לכתוב יותר, ננטרו לי הדפנות. שאלהמים ישמרו עליכם.

נשיקות

מיכאלה היקרה!

האם אתה שוקק עם ילדים? האם אתה עומד לנברת ברנטיה? כתוב כל יום כמה שורות, או תתאמן ותוכל לכתוב אליי מכתבים ארוכים. שמור על עצמך, תישן במינשה ששלחת לך כי היא חמה.

נשיקות

אימא

מועד: "כחמים של אור - להיות אישה כסואה", כתיבה ועריכה: יהודית נגבר, הוצאת יד ושם, 2007, עמ' 35.

מי יפתח את השערים

ב-10 באוקטובר 2007 נערך במשואה אירוע השקת יומנה של הדסה קנטור ימי יפתח את השערים, בנוכחות אנשי משואה, יד ושם, יוצאי זגלמביה, חברים ובני משפחתה של קנטור.

היוםן שיצא לאור בהוצאת יד ושם מגילל את סיפורה של נערה יהודיה מסוסנוביץ שניצלה כל הודסנות, בתקופת השואה, לכתוב את קורותיה.

הדסה קנטור אירוע השקת ספרה "משואה"

Haddasa Kantor at her book's launching event at "Mashua"

מדברי הדסה קנטור בהשקת ספרה...

שנים חיפשתי את אימי ואת זייק אחי בפולין, בארצות, בישראל, בכל מקום שהצלחתי להעלות על הדעת. בכל פעם שמעתי שם שהצטלצל דומה. עד שבאיוו שהיא נקודה בזמן, התחלתי לחפנים שהם כבר לא איתני.

לפני כמה חודשיים מצאתי בביתי כמה עמודים מצחיכים כתובים בפילנית. אלו היו אותם שלושה עמודים מתוך היומן שכתבתי, שמשום מה נותרו בפנימי שכוחה, לא נמסרו לידי ושם ואינם מופיעים ביומן שהתפרסם. קראתי אותם ופרצתי בבכי נוקב. התקשרתי מיד לבנותיי ובקול חנוק ביקשתי שתבואנה מהר. בדפים האלה מתואר מפגש שהיה לי בתום המלחמה עם אחד מהצורדים שהופיעו בספר, שכן פרלני נאצי, בבניין בו התגוררה משפחתי. במהלך המפגש תזה שהתנהל בחדר המדרגות של ביתי בפולין – שאלתי אותו, מה עלה בגורל אחי ואמי, ואותו פרלני אמר לי כי הם מתו מוות טראגי (הוא ידע זאת), "יירו בהם", אמר ונס על נפשו.

שניים מראשי ערי זגלמביה מבקרים ביד הזיכרון במודיעין

Fourth on the right – Mr Radoslaw Baran – Mayor of Będzin.
Second on the right – Mr Marek Mrozowski - Mayor of Czeladz-

850 ראשי רשויות, מושלים ומלוים מ-44 מדינות הגישו בחודש מרץ 2008 לירושלים עם פתיחת כנס הערים התאומות הבינלאומי לרגל 70 שנה לחייוסודו של מרכז השלטון המקומי ולציוו 60 שנה לישראל.

הכנס התקיים ברובו בירושלים ובמהלכו סיירו האורחים במקומות תקדושים בעיר, בקרו בים המלח וביד ושם.

משלחת גדולה של כ-80 ראשי עיר הגיעה גם מפולין וביניהם, ראש העיר בנדין – מר רדוסלב באראן וראש העיר צילדז' – מר מארק מרוזובסקי.

כמה מחברי הארגון נפגשו עם ראשי ערי זגלמביה, הביאו אותם לביקור ביד הזיכרון במודיעין וערכו להם סיור בתל-אביב ופו.

החברה לאיתור ולהשבת נכסים של נספי השואה בע"מ

החברה לאיתור והשבת נכסים של נספי השואה מחפשת מידע על יוצאי זגלמביה הבאים אשר ככל הידוע נספו בשואה:

- פישר ישראל
- הורביץ חנוך
- אנגלרד יוסף
- יעקובוביץ אהרון
- אלטמן דוד
- שפיגלר עוזר
- ארליך דינה

לפרטים נוספים ולקבלת מידע ניוץ לפנות לרוני שלו בטלפון: 03-7566824, או בדוא"ל: roni.shalev@hashava.org.il

מכתב מיד ושם

דצמבר, 2007

גברת צילה סתריאל הנכבדה, הרינו לאשר בתודה את קבלת המאמר "סילבקוב קחילה יהודית קטנה ויקרה שהייתה ואיננה עוד", מאת צילה סתריאל לבית הופמן, יו"ר עמותת להנצחת יהודי קטוביץ.

התישוד נרשם בספר הנכנסות תחת המספר: 6846385 וצורך לארכיון למשמרת עולם.

אנו מזידיים לך על תרומתך החשובה לארכיון יד ושם ולחקר השואה.

בברכה,

ולרי בן אור, ארכיון יד ושם

מכתב לחברי ארגון יוצאי זגלמביה

איתוד קופת מחוז הצפון עם קופת הארגון

ארגון יוצאי זגלמביה הוא עמותה רשומה כחוק אצל רשם העמותות במשרד המשפטים.

• על פי חוק העמותות חייבת העמותה בניהול כספי המבוקר עיי רואה חשבון. לפיכך, ועל פי החלטת תנהלת הארגון, אוחדה הקופה אלית שולמו דמי החבר של החברים מהצפון עם קופת הארגון.

• עד סוף שנת 2007 נבה את דמי החבר בצפון מר שלמה גראואר, שעשה זאת במשך שנים רבות במסירות וללא דופי. עתה, החל משנת 2008 החברים מתבקשים לרשום את השיק לפקודת ארגון יוצאי זגלמביה ולשלוח אותו ל:

ארגון יוצאי זגלמביה, פרישמן 23 ת"א, מיקוד 63651,

אי, לגזבר הארגון, מר צבי לנדאו – ת.ד. 4120 בת ים, מיקוד 59140.

• לארגון יוצאי זגלמביה הוצאות שוטפות שנתיות נכוחות הבאות לתת מענה לפעילויות הרבות והמנוונות להנצחת יחודות זגלמביה, בנייתן הפקה והפצת "עלון זגלמביה", הכנת אירועים שונים, ועוד. על מנת לכסות חלקית הוצאות אלה ובהתאם לדמי החבר שמשלם כל חבר בארגון, החל משנת 2008 ישלמו החברים בצפון סך של 130 ש"ח כדמי חבר שנתיים.

• הנהלת ארגון יוצאי זגלמביה מתכננת לערוך בקרוב פגישה עם חבריה מהצפון. על המועד והמקום תשלח הודעה אישית נפרדת.

• אנו מקווים שתתנו ידכם לסייע לארגון על ידי תשלום דמי החבר האמורים, ובכך לאפשר את המשך הפעילות החשובה שהארגון נטל על עצמו.

שלמה גראואר

אברהם גרין

יו"ר מחוז הצפון

יו"ר ארגון יוצאי זגלמביה

מי מכיר? מי יודע? Who Knows? Who Remembers?

מחפשים חבר מחפשים אחר יהודי ילדו סוסנוביץ שבפולין, ששם מטפחחו בתקופת מלחמה ה-ii היה קרפ. כל המכיר אדם זה, מתבקש ליצור קשר עם שלמה גראואר מחפיה, בטלפון: 04-8360960; 052-8212030 תודה:

Looking for a friend

We are looking for a friend from Sosnowiec, Poland, whose name during WWII was Karp.

If you have any information regarding this man, please call Shlomo Grauer in Haifa, Israel, Tel: 052-8212030; 04-8360960 Thanks!

מדינת ישראל - משרד האוצר - הלשכה לשיקום נכים

פניה לניצולי שואה יוצאי מחנות גטאות שאינם מקבלים גמלה חודשית

1. ממשלת ישראל החליטה להעניק גמלה חודשית בסך 1000 ₪ לרואי הקטיבית מאוקטובר 2007 – בתוספת הטבות – למי ששהה במחנות ריכוז, בגטאות, במחנות שעבדו בהם בעבודות כרך (אשר אינם מקבלים גמלה חודשית מכל מקור שהוא).
2. בינואר 2008 הטילה ממשלת ישראל על הלשכה לשיקום נכים לבצע את התשלומים הנייל לניצולי השואה הזכאים בנייל.
3. מאז שנפלה ההחלטה האמורה ועד סוף פברואר 2008 שילמה הלשכה כ-1200 ניצולי שואה את סכומי הגמלה לרואי הקטיבית מאוקטובר 2007.
4. הלשכה נערכת בימים אלה לניצווע שלב נוסף באיתור איכולוסיה של ניצולי שואה העונים לתנאים הנייל ואשר טרם פנו אליה.
5. ניצול שואה העומד בתנאים המצוינים בסעיף 1 לעיל מוזמן לפנות אלינו ולסבל את סופסי הבקשה בדרכים הבאות:

- בטלפון: ת"א 5682691-03; חיפה 8340838/9-04; ירושלים 5018465/6-02
- בפקס: ת"א 5682691-03; חיפה 8640013-04; ירושלים 5018464-02
- באמצעות אתר הלשכה באינטרנט: www.mof.gov.il/lishka

פניה בסוד לכתובת:

הלשכה לשיקום נכים ירושה ש"ח, ת.ד. 57360, תל אביב 61572

דמי חבר לשנת 2008

הפעילות הרבה של הארגון מחייבת הוצאות כספיות בלתי מבוטלות. הכיסוי הכספי העיקרי בא מדמי חבר העומדים השנה על 130 ש"ח. כל תרומות נוספת תתקבל בברכה. אנו מבקשים מכל חבר שטרם שילם את דמי החבר לעשות זאת בהקדם. את דמי החבר ניתן לשלם:

- שירות לחשבון הבנק - בנק לאומי - בת ים - סניף 861 - לזכות "ארגון יוצאי זגלמביה" מס. חשבון - 33938/34. המשלם בדרך זו מתבקש לרשום את שמו וכתובתו כדי שנדע למו ולאן לשלוח קבלה.
- באולם הארגון (רח' פרישמן 23 ת"א) הפתוח בימי ד' אה"י.
- יצחק טורני - אחד העם 79, תל-אביב טל: 6852213 - 03
- שלמה גראור - חיפה. טל: 8360960 - 04
- צבי לנדאו - ת.ד. 4120 בת-ים, 59395 טל: 5067337 - 03

חברי ארגון רבים טרם שלמו את דמי החבר למרות זאת אנו ממשיכים במאמצינו לתוציא את העלון שבדיכום ולהפיץ אותו בין כל חברי הארגון, דבר שעולה כסף רב. אנא, שלמו את דמי החבר כדי שנוכל להמשיך בפעילות החשובה של הארגון. קיומו של הארגון תלוי בכם.

הנצחות אישיות

אנו מזכירים כי במרתף ההנצחה שבחד האירוח במודיעין נותרו עדיין מקומות להנצחה אישית של בני המשפחה שנפטו בשואה. הנצחת שורה אחת חרוטה בשיש שחור עולה \$150. המבקשים להנציח את יקיריהם יפנו לאולם הארגון הפתוח מדי יום רביעי בערב וימלאו טופס עם הפרטים הדרושים.

זה ביתי - ניצולי השואה בישראל

תערוכה חדשה ביד ושם

לקראת יום העצמאות תשס"ח, שנת ה-60 להקמת מדינת ישראל, תיפתח בביתן התערוכות שביד ושם תערוכה המוקדמת את פעלם של ניצולי השואה, כציבור וכיחידים, במארג החברה והתרבות במדינת ישראל. התערוכה תביא לידי ביטוי את ההשפעה המכרעת של ניצולי השואה בישראל במרחב הציבורי במשך 60 שנות קיומה של המדינה. עם תום מלחמת העולם השנייה עלו ניצולי שואה רבים לישראל. הניצולים כרכו את שיקום חייהם האישיים במפעל התחייה הלאומית. הם התערבו במהירות בכל תחומי העשייה הישראלית: תרמו להנחת היסודות לצבא ההגנה לישראל ולמערכת הביטחון, הקימו יישובים חדשים, הם היו לחקלאים ותעשיינים, לאנשי אקדמיה ומדע, לציירים ולגרפיקאים, למשפטנים ולעיתונאים, למשוררים ולסופרים, לספורטאים ולרקדנים וסייעו בתחיית התרבות התורנית בארץ. רבים היו לדמויות יזועות ומשפיעות בציבוריות הישראלית.

ארגון יוצאי זגלמביה מתכנן ביקור ביד ושם שיכלול סיור בתערוכה החדשה - זה ביתי ביזם שישי, י' בסיון תשס"ח, ה-13 ביוני 2008 בשעה 10:00.

למעוניינים בהסעה: אוטובוס יצא מתל-אביב, מתחנת הרכבת בארלוזורוב, בשעה 08:30. אנא הרשמו מוקדם ככל האפשר לסיור, כדי שנוכל להיערך בהתאם. לפרטים והרשמה, נא לפנות ליצחק טורני - טל: 3112354 - 052 או לשמשון ישיבץ - טל: 5469888 - 052 מחיפה - עפ"י תיאום עם נציגי הנחלת הארגון בחיפה.

מסע שורשים לזגלמביה לציון 65 שנה לעיר בודין, 65 שנה לחיסול גמאות ונלמביה, 20 שנה לשיקום בית הקברות היהודי בצ'לדז'

לפניכם תכנית המסע לפולין - מסע בן תשעה ימים, שמונה לילות. במהלך הביקור נעלה לקברי אבות, נקיים טקסי זיכרון, נשתתף בקבלות פנים ומפגשים עם נציגי הרשויות המקומיות, ועוד. תכנית מפורטת תפורסם במועד קרוב לנסיעה. עקב מספר מצומצם של מקומות בטיסות לפולין ובחזרה, אנו ממליצים בפניכם על הרשמה מוקדמת ככל האפשר. אין צורך בוויזה לפולין. יש לדאוג לדרכון בר תוקף ל-6 חודשים, לפחות. טמועד הכניסה לפולין. לפרטים נוספים והרשמה ניתן לפנות ליצחק טורני באולם הארגון, בימי ד' אה"י, טל: 5270919 - 03, או לשמשון ישיבץ, טלפון: 5469888 - 052

15 באוגוסט 2008 - 23 באוגוסט 2008	
יום שישי 15 באוגוסט 2008	טיסה מבן-נוריון לקרקוב. הגעה ותחילת הסיור בעיר. לינה בקרקוב
יום שבת 16 באוגוסט	המשך הסיור בעיר - החלק ההיסטורי. לינה בקרקוב
יום ראשון 17 באוגוסט	סיור באתר אושוויץ - בירקנאו. אחה"י נסיעה לסוסנוביץ ולינה במקום
יום שני 18 באוגוסט	זגלמביה - צ'לדז'. סוסנוביץ
יום שלישי 19 באוגוסט	זגלמביה - בנדין
יום רביעי 20 באוגוסט	זגלמביה - דומברובה גורניצה, סלבקוב. אחה"י חופשי
יום חמישי 21 באוגוסט	זגלמביה - זביירצ'יה. נסיעה לורשה. לינה בורשה
יום שישי 22 באוגוסט	ורשה - אתרים הקשורים ליהודי ורשה, לגטו ולמרד
יום שבת 23 באוגוסט	ורשה - אתרים היסטוריים. לקראת ערב העברה לשדה התעופה
יום ראשון 24 באוגוסט 2008	בשעות הבוקר נחיתה בנמל התעופה בן-גוריון

ארגון יוצאי זגלמביה מתכנן אירוע גדול לציון 60 שנה לעצמאות ישראל האירוע יתקיים באחד מימי חנוכה תשס"ט, דצמבר 2008.
תכנית מפורטת תפורסם בהקדם.

יוצאי זגלמביה חוגגים בגשף הנחלה תשס"ח, דצמבר 2007 - נר שביעי של הנחלה באולמי ריסל בת"א
Zagłębians celebrating Hanukkah in Tel Aviv - December 2007

Narodów, ks. Mieczysława Zawadzkiego, poprzez ufundowanie tablicy pamiątkowej.

Pierwsza t zw. "akcja" - czyli wywożenie Żydów do obozów koncentracyjnych i obozów śmierci miała miejsce w maju 1942. Druga - w sierpniu 1942, trzecia - w czerwcu 1943.

W sierpniu 1943 - likwidacja getta (dane z książki "Żydzi w Zagłębiu Dąbrowskim i okolicy"). Tak zamknęły się dzieje będzińskich Żydów w Polsce. A tak pożegnał ich swym wierszem z roku 2000 pan **Waldemar Pieniążek z Będzina**. Z jego dłuższego utworu przytaczam ostatnią zwrotkę:

*"Pamiętam Wasze bojaźnie, rozpacz i trwogi
Ja, polski chłopiec, co wtedy w sąsiedztwie współżyłem
z Wami*

I jeszcze dzisiaj cież mi serce rani

A gdy wspomnienie najdzie - bywa

Ze w moim oku mglista tza się zaszkli

I po moim starczym obliczu

Słoną strażką sphywa."

W artykule prasowym z 8 sierpnia 1969 p.t. Pamięci Żydów Zagłębia napisałam: "Nie ma dziś w Zagłębiu ani jednej tabliczki pamiątkowej, by przypominać społeczeństwu, że żyły tam kiedyś dziesiątki tysięcy współobywateli, którzy ponieśli tak tragiczną śmierć. Nikt nie wspomina żydowskich bohaterów antyhitlerowskich działających w Zagłębiu."

Minęło kilkanaście lat i sytuacja się zmieniła. Od pierwszych kontaktów, zapoczątkowanych przez będzińszanina, Ariego Ben-Tova, działacza Związku Żydów Zagłębia w Izraelu, zaczęła się coraz lepsza i bardziej ożywiona współpraca. W 1993 roku pojechała do Zagłębia delegacja Zarządu Związku Żydów Zagłębia. W czerwcu 2006 opublikowałam w izraelskiej polskojęzycznej gazecie "Nowiny Kurier" obszerną rozmowę z przewodniczącym Związku, p. Abrahamem Greenem. Współpraca z Zagłębiem zajęła w tej rozmowie sporo miejsca. Oto kilka fragmentów: "Naszym głównym

zadaniem - powiedział p. Green - było uwiecznienie pamięci zagłębiowskich Żydów, którzy tam od stuleci żyli i działali, jako obywatele Polski. W tym celu staraliśmy się zainteresować odpowiednie instytucje i osoby w Zagłębiu, w Polsce, ażeby wspólnie podjąć pracę i w różnych formach, tak w dziedzinie kultury materialnej, jak i poprzez pracę oświatowo-kulturalną pozostawić ślady istnienia Żydów w historii zagłębiowskiej ziemi. Nawiązaliśmy współpracę przede wszystkim z władzami municypalnymi kilku najważniejszych miast, oraz ze środowiskiem pedagogów, z muzeami, organizacjami społecznymi. Nasza inicjatywa spotkała się z inicjatywą ze strony polskiej. Poznaliśmy się bliżej, ustosunkowano się do nas życzliwie."

Wybieram z tekstu tej publikacji kilka informacji o szczególnie ważnych w tej współpracy wydarzeniach. Zaczęło się od pamiątkowych tabliczek na odpowiednich budynkach. Dużym wydarzeniem była uroczystość w Będzinie, gdzie we wrześniu 1993 odsłonięto obelisk dla upamiętnienia spalonej przez Niemców synagogi. Udział w uroczystości, wraz z osobistościami życia społecznego i przedstawicielami miasta Będzina wzięła delegacja Związku Żydów Zagłębia z Izraela, a gościem był Honorowy Obywatel Będzina, będzińszanin, arcybiskup Paryża, ks. kardynał Jean Marie Lustiger.

Spśród ośmiu nadających się do restauracji elementów uporządkowano sześć. Niektóre są uznane za obiekty historyczne pod opieką

Obiekty, w różnej formie, wzniesiono w dwóch głównych miastach Zagłębia. W Sosnowcu jest Plac imienia dwóch członków żydowskiej walki podziemnej, braci Bolesława i Józefa Każuch. W Będzinie, dzięki serdecznej współpracy z urzędnikami miasta i staraniami Fundacji JONA - Zagłębiowskiego

Centrum Kultury Żydowskiej z siedzibą w Będzinie, wzniesiono obiekt pamięci, w dzielnicy dawnego getta, Kamionce, na uporządkowanym terenie, powstał Plac Bohaterów Getta, na którym stanął pomnik.

Nie miejsce tu na wyliczenie wszystkiego co od pierwszych naszych kontaktów z ludźmi Zagłębia na miejscu w Zagłębiu zostało dokonane. Wydaje mi się, że obok konkretnych, dających się wymieniać spraw, najważniejsza jest życzliwość, coraz lepsze poznanie się,

rodzenie się przyjaźni.

"Sporo już lat organizujemy grupowe wyjazdy do Polski - powiedział mi przewodniczący Związku Żydów Zagłębia, p. Abraham Green - W ostatnich latach corocznie grupa członków naszego Związku wyjeżdża na okres 9 dni do Polski, z czego przez 5 dni jesteśmy w Zagłębiu. Kilkakrotnie gościliśmy w Izraelu przedstawicieli Zagłębia. Dwukrotnie zaprosiliśmy i zapoznawaliśmy z Izraelem grupy uczniów szkół gimnazjalnych z Zagłębia. Myślę, że zawarta znajomość z naszym krajem pozostawia dobre echa."

Chciałabym zwrócić uwagę, że współpraca nasza w pewnym stopniu uaktywniła ośrodki i ludzi w Zagłębiu, którzy regularnie już interesują się historią Żydów Zagłębia i organizują różne formy popularyzacji tej tematyki. Także w dziedzinie wydawniczej. Od kiedy zacieśniły się nasze kontakty, historycy i pisarze w Zagłębiu publikują więcej na tematy żydowskie.

Uważam to za nasze wspólne, izraelsko-polskie osiągnięcie. Należy sobie życzyć, by zainteresowanie nie wygasło - zakończył rozmowę p. Green.

Nawiązując właśnie do tego, warto wspomnieć, że zaczyna się Rok Polski w Izraelu i Rok Izraela w Polsce. Inicjatorami są Ministerstwo Spraw Zagranicznych Polski, oraz Ministerstwo Kultury Izraela. Realizacją zajmuje się w Polsce Instytut Adama Mickiewicza. W izraelskich środkach przekazu już znajdujemy - a będzie ich coraz więcej - informacje o poszczególnych wspólnych imprezach, jak koncerty, spektakle operowe i teatralne, wystawy malarstwa, odczyty, spotkania literackie, pokazy filmowe itp. W tym ogólnym, dużym projekcie polsko-izraelskim nie brakuje również i naszego Zagłębia, a w nim - miasta Będzina.

Zapomniałam o jeszcze jednej naszej wspólnej inicjatywie, której nie wolno pominąć. O znalezieniu w Będzinie pamiętnika młodej Żydówki, Ruki Laskier, która zginęła w Zagładzie. Jej pamiętnik, wydobyty z ukrycia, ukazał się w języku oryginału, czyli w polskim w Polsce, a w językach hebrajskim i angielskim, z inicjatywy Związku Żydów Zagłębia - w Instytucie pamięci Narodowej Yad Vashem w Jerozolimie. Na uroczystą promocję Związek zaprosił p. Stanisławę Sapińską, która rękopis przechowała, oraz p. Adama Szydłowskiego z Fundacji JONA, który był *spiritus movens* tego przedsięwzięcia w Polsce.

W ramach obchodów 650 urodzin miasta Będzina odbędzie się w sierpniu bieżącego roku Światowy Zlot Żydów Będzina. Wraz z Wami, Będzińszanie, będziemy świętować tę uroczystość. Będzina jest częścią naszej przeszłości, nasza dobra współpraca jest ważnym elementem naszej rzeczywistości, a jej oddziaływanie jest cenną wartością dla naszej przyszłości.

Zyczymy Będzinowi wielu następnych, szczęśliwych stuleci.

Anna Cwiakowska

około 1.200. A w roku 1946 pozostało 400.

Jak już wspomniałam, żydowski mieszkańcy Będzina uczestniczyli w rozwoju swego miasta w różnych okresach historycznych i w różnych dziedzinach. Podając tutaj dane statystyczne czy nazwiska zadokumentowane w dziejach miasta, opieram się na licznych publikacjach o Będzinie.

Zanim jednak przejdę do czasów nam bliższych, pragnę przypomnieć kilka barwnych historycznych postaci spośród będzińskiej ludności żydowskiej, które zaznaczyły się w określony sposób w walkach i staraniach o Polskę, działaniem patriotycznym, czy wprost orężem. Zaczę od roku 1587. W "Opowieściach historycznych o Żydach znad Przemyśla" Marian Kantor-Mirski podaje, że w tymże roku, gdy wojska Maksymiliana austriackiego zagrażały Będzinowi, ciesząc się ogromną popularnością nauczyciel będzińskiej jeshywy, rabin Natan Mejlis "zebrał wśród żydostwa miejscowego sumę 50 dukatów i zaniósł burgrabiemu na zamek, na naprawienie murów miasta. Rabin ów zmarł mając 105 lat". Pochowany został na cmentarzu Zawale.

W XVIII wieku, wraz z budową nowej synagogi, założono nowy cmentarz w Będzinie.

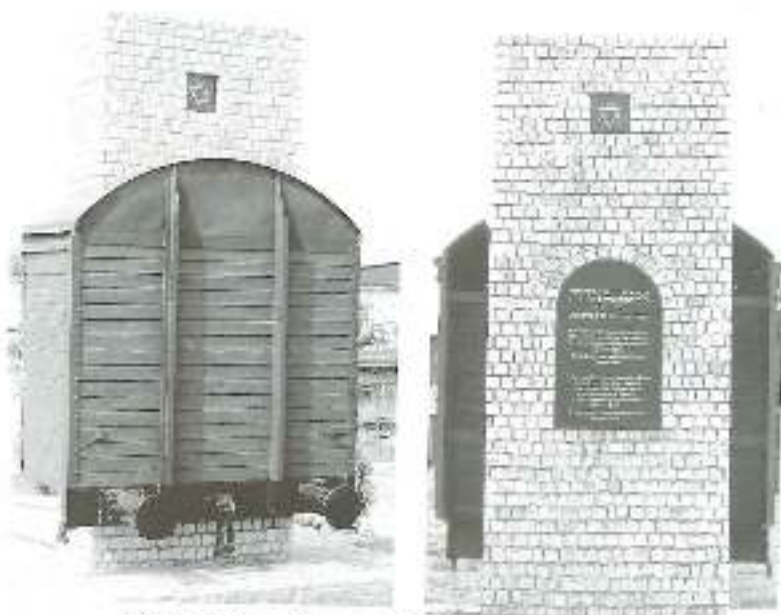
Spoczął na nim będziński rabin, Jakub Natan, a na jego pomniku wyryty jest orzeł polski, który - jak napisał Kantor-Mirski w 1930 roku - "można jeszcze dziś oglądać." Obecnie płyta z wizerunkiem orła znajduje się w Muzeum Zagłębia w Będzinie. Rabin Jakub Natan - jak Kantor-Mirski podaje - "oddać miał wielkie usługi wojskom Kościuszki; w latach 1807-1809 wojskom narodowym, a za czasów pruskich, przed rokiem 1807 miał być więziony za okazywane przywiązanie do Polski i potępienie jej rozbiórów." Wzywał do walki, zbierał datki na powstanie. Prusacy osadzili go za to w Kozłu, potem we Wrocławiu. W 1807 - tu sięgam znów do książki "Żydzi w Zagłębiu Dąbrowskim": "dzięki wygranej wojsk napoleońskich odzyskał wolność i pieszo powrócił do Będzina. Z polecenia księcia Józefa Poniatowskiego wzywał młodzież do wstępowania w szeregi pułku piechoty lekkiej". Być może, że pod wpływem rabina Jakuba Natana zaciągnął się do Legionów Jakub Szpot z Będzina, dzielny żołnierz Napoleona, bohater walk w Hiszpanii. O nim dowiedziałam się z kolei

z Ekspresu Zagłębiowski nr 9 z listopada 1998. Do redakcji tego ciekawego magazynu trafiła odbitka gazety "Jutrzenka" z 11 października 1861 roku, a w niej wspomnienie Hieronima Borowskiego o Jakubie Szpocie. Przytaczam kilka fragmentów z dłuższej całości:

"W roku 1808 - napisał Borowski - w Hiszpanii służył ze mną jako podporucznik Jakub Szpot. Był to jeden z najdzielniejszych oficerów pułku i wojska, zarazem jeden z najuczciwszych ludzi, pierwszy szedł w ogień i w najzapalczącej bitwie komenderował tak spokojnie, jakby na placu parady. Nie miał majątku, a czwartą część swej pensji rozdzielał między żołnierzy."

Następnie czytamy o tym, że broniąc ważnego militarnego punktu, miasteczka Cuenca, w drodze do Saragossy, stoczył Szpot bardzo ciężką walkę z przeważającą siłą Hiszpanów, z 200 podkomendnych zostało tylko 30, on sam w tej walce dwa razy ciężko ranny, nie ustępował. Utrzymał pozycję, a gdy wreszcie nadeszły posiłki, zostali tylko "9 żyjących, ciężko poranionych, licząc wraz z dowódcą. Wynagradzając walecznych, Napoleon wszystkich legia honorową ozdobił. Dodać winienem - kończy Borowski - że Szpot był wyznania meżeszowego, synem biednego rzemieślnika z miasteczka Będzina i że zginął w kampanii 1812 roku."

W kolejnych polskich Legionach, Józefa Piłsudskiego (1914-1918) również walczyli Żydzi, wśród nich także z

Ghetto Heroes Square in Będzin סִבּוּר בְּנֵי הַגֵּטוֹ בְּבֵדְזִין

Będzina. We wspomnianej już zbiorowej pracy "Żydzi Zagłębia Dąbrowskiego" znalazłam kilka nazwisk: "Aaron Mateusz Frenkiel (ur. 1891) zamieszkały w Będzinie, dr filozofii. Wstąpił do 5 pułku Legionów. Gdy w 1918 zaczął rozbrajać Niemców Frenkiel już był w Będzinie, opanował miasto i został jego komendantem. Samuel Szwajcer z Będzina przeżył kampanię Legionów, uczestniczył w 24 bitwach." Jeszcze inne nazwiska legionistów z Będzina można znaleźć w tej książce.

No i wojna lat 1939-1945. W obronie Polski sporo Żydów z Zagłębia Dąbrowskiego poległo już we wrześniu 1939 roku (również mój brat, Icchak b.f.p.). Wielu żydowskich żołnierzy zostało straconych w niemieckiej niewoli. Żydzi Zagłębia, w tym i Będzina walczyli na wszystkich właściwie frontach II wojny światowej.

W okupowanej przez Niemcy Polsce młodzież żydowska miasta Będzina ma swoją bohaterką kartę. Z początkowych lat okupacji należy wymienić organizowanie się, pracę oświatowo-kulturalną prowadzoną przez młodzież i znaczenie tej działalności w czasie, w którym dla dzieci i młodzieży żydowskiej szkoły były zakazane.

Wraz z zaostreniem się hitlerowskiej przemocy będzińska młodzież szukała kontaktów z innymi ośrodkami, w Warszawie i w innych miastach, oraz możliwości zakupu broni i kontaktów poza gettem. Intensywnie pracowała również grupa organizacyjna wokół starań o przemycanie na Węgry młodych ludzi z getta.

Wszystko już wtedy opłacone było ofiarami w ludziach. A gdy nadszedł dzień ostateczny, młodzi bohaterowie naszego narodu, członkowie Żydowskiej Organizacji Bojowej podjęli tę beznadziejną walkę, z miejsca, które później nazwano "bunkrem", strzelając do hitlerowców i - nie poddawszy się wrogowi - polegli w walce. Było to w pierwszych dniach sierpnia 1943 roku, przy hitlerowskiej likwidacji, czyli przy wymordowaniu ostatnich Żydów jacy jeszcze pozostali w będzińskim getcie żywi.

W dziejach miasta Będzina pod hitlerowską okupacją, już na początku, bo w nocy z 8 na 9 września 1939 roku Niemcy podpalili bożnicę i okoliczne domy, a do usiłujących uciec z płomieni - strzelali. 57 budynków strawił ogień, kilkadziesiąt osób zginęło w ogniu lub zostało przez Niemców zastrzelonych "za podpalenie" - jak sprawcy orzekli.

Ksiądz proboszcz Mieczysław Zawadzki otworzył uciekającym bramy i ocalił tych, którzy zdążyli dobiec do kościoła. Dokładnie opisał to w kronice parafialnej.

Jedną z pierwszych inicjatyw Związku Żydów Zagłębia, po nawiązaniu kontaktu z rodzinnymi stronami w Zagłębiu w roku 1993, było uczczenie pamięci i czynu Sprawiedliwego Wśród

Salut, piastowski grodzie! Będzin obchodzi urodziny - 650 lat! Serdeczne gratulacje!

Wraz z urodzinowymi życzeniami pragniemy włączyć w dzieje starego piastowskiego grodu co nieco o naszej wspólnej historii. Wraz z rozwojem osady, później miasta, rozwijało się również w Będzinie osadnictwo Żydów, od wczesnych dat w historii, a wraz z tym, współdziałał obywateli żydowskich w rozwoju miejscowości - w przemyśle, w handlu, w rzemiośle, w kulturze i innych licznych dziedzinach życia społecznego. Stamtąd nasze korzenie, związani jesteśmy poprzez długie stulecia, z rodu na ród, z pokolenia w pokolenie z Ziemią Zagłębiowską, w której gród Będzin zajmuje poczesne, historycznie zasłużone miejsce.

"Tu będziem!! - miał rzec wielki król Polski, Kazimierz Wielki

- który, jak podaje historyczna anegdota - miał zatrzymać się w podróży na popas, a później zbudować tam miasto, stąd miano: Będzin. Inna anegdota podaje, że nazwa grodu wywodzi się od rycerza Bendy, woja króla Bolesława Chrobrego. Benda ów był panem okrutnym, który krzywdził "wolnych kmięci, osiadłych w puszczy nadprzemszańskiej - jak podaje Teresa Nowak w obszernym artykule z 1979 roku, z okazji odznaczenia miasta Orderem Sztandar Pracy.

W niektórych pracach historyków znajdujemy wzmianki, że już w wieku X istniał gród warowny, wokół którego w wiekach późniejszych kształtowały się coraz liczniejsze i ważniejsze skupiska ludności.

Osada miejska istniała już w wieku XIII, natomiast pierwszym dokumentem historycznym wymieniającym Będzin są rejestry krakowskie z pierwszego ćwierćwiecza wieku XIV.

Z ciekawego opracowania K. Nowak przytaczam, że "Na miejscu drewnianej warowni wznosił Kazimierz Wielki w 1358 roku zamek kamienny, z basztą, murami i fosą. Wraz z zamkiem powstało na prawie magdeburskim miasto. W sześć lat po założeniu, władca polski gości w będzińskiej warowni cesarza Karola IV.

Miastem zarządzili najpierw wójtowie dziedziczni, potem starostowie.... Będzin był miastem królewskim.... posiadał nawet w pewnym okresie własne wojsko.

W Będzinie rozwinęło się silnie rzemiośło, głównie szewskie. Powstał patrycjat miejski, niezwykle wpływowy i bogaty. W połowie XVI wieku miasto liczyło ponad 100 domów i 800 mieszkańców."

Pierwsza pisemna wzmianka o Żydach w Będzinie pochodzi z roku 1564 i dotyczy Żyda, który dzierżawił "gorzałki szynk pro anno florenów 18 i za 2 funty pieprzu per gr. 20." (Wojciech Jaworski "Żydzi w Zagłębiu Dąbrowskim do 1939 roku").

Tenże historyk podaje jednak, że na terenach późniejszego Zagłębia Żydzi byli już w marcu 1226 roku.

W okresie średniowiecza Żydzi - tam gdzie wolno im było zamieszkać - podlegali albo właścicielom ziemi i im płacili podatki, albo zwierzchnictwu panującego króla, jeżeli żyli w dobrach królewskich. W Zagłębiu zwierzchnictwu monarchy podlegał jedynie Będzin. W mieście tym ludność żydowska stworzyła odpowiednie instancje administracyjne i użytku społecznego, oddziaływając na skupiska współwyznawców w okolicznych miejscowościach.

Pod koniec XVI wieku kahał będziński delegował do Krakowa swoich przedstawicieli na obrady t.zw. żydowskiego sejmiku koronowego. W 1666 roku wśród 22 członków sejmiku znajdował się Izrael Samuelowicz z Będzina.

Żydzi będzińscy, podobnie jak wszyscy inni na obszarach państwa polskiego, byli mocno ograniczeni w prawach. Z

biegiem czasu przepisy się zmieniały, zależnie od sytuacji i potrzeb państwa. Żydzi będzińscy, razem z krakowskimi zdolali jednak utrzymać odpowiednie przywileje za Kazimierza Jagiellończyka, w roku 1453. Pierwszy zaś przywilej królewski Stefana Batoroego datuje się z 21 września 1583, w którym król udzielił Żydom prawo zamieszkania w obrębie murów miasta i prowadzenia w samym mieście, a nie tylko na obrzeżach, działalności, która da im utrzymanie. Przywileje te potwierdzali, z określonymi zmianami, w zależności od zmieniających się warunków kolejni władcy, aż po Jana III Sobieskiego, następnie Augusta III i później Stanisława Augusta Poniatowskiego, który w 1776

roku w potwierdzeniu ordynacji władz miejskich przypomniał prawo do swobodnego osiedlania się Żydów w mieście i nabywania nieruchomości.

W swych "Opowieściach historycznych o Żydach z nad Przemszy" Marian Kantor-Mirski podaje, że cenny pergamin - dokument przywilejów Jana III Sobieskiego udzielonych będzińskim Żydom znajdował się w rękach znanego działacza, dra Maksymiliana Reichera, którego ówczesny ojciec miasta, inż. Artur Michaelski nił dołożenia historycznego dokumentu w Magistracie Miasta Będzina, gdzie znajdował się jeszcze w roku 1930. Ciekawe, czy ktoś sprawdził - może ocalał i jest nadal w Będzinie?...

Ilu Żydów mieszkało w Będzinie? Jak wynika z opublikowanych danych, ponad stu Żydów było zapewne w Będzinie w drugiej połowie XVI wieku, albowiem wtedy powstał kahał. Bardziej ściśle dane pochodzą z 1765 roku. W Zagłębiu Dąbrowskim mieszkało wtedy - według przeprowadzonego spisu - 490 Izraelitów, z czego 466 osób w Będzinie.

W początkowych latach osadnictwa Żydzi, podobnie jak większość ludności, trudnili się rolnictwem. Wraz z powstawaniem miast malała liczba rolników, a przybywało przede wszystkim rzemieślników, oraz kupców, następnie Żydów zaangażowanych w rozwoju przemysłu.

Z tabelki w książce "Żydzi w Zagłębiu Dąbrowskim i okolicy" dowiadujemy się, że najwięcej Żydów było w Będzinie w roku 1915, bo 68,8%, co pozwala zrozumieć, dlaczego wybrana w roku 1917 Rada Miasta Będzina składała się przez pewien okres tylko z obywateli żydowskich. W roku 1939 na ogólną liczbę ludności 51.634 Żydzi stanowili 52 procent. W roku zaś 1945 - jak podaje tabelka, w Będzinie było około 3 tysiące Żydów, według natomiast danych ze spisu z połowy czerwca 1945 wykazanych przez Wojciecha Jaworskiego, było ich

PODZIĘKOWANIE

dla Pana

**Menachema
Liora**

za wkład w rozwój kultury w Będzinie

Prezydent
Miasta Będzina
Radosław Baran

Defendants' Fundraising
www.defendants.org.uk
020 7462 2000-09 020 7462 2000-09

Simon Slivka
Willowdale, Ont.

November 21, 2007

Dear Simon,
On behalf of the UJA Federation, I would like to take this opportunity to wish you a Mazal Tov and Kol Hakavod for a job well done as a canvasser for the Campaign for Our Jewish Future.

We are delighted to inform you that you have been selected as a recipient of this year's Distinguished Service Canvasser Award, presented to a select group of volunteers who have served the campaign in an extraordinary way.

You recently received an invitation to attend this year's Campaign for our Jewish Future Community Closing Event, which take place on December 12, 2007 featuring Ami Ayalon, MK, a minister in the current government and the former head of the Shin-Bet Secret Service and commander of the Israeli Navy.

As an award winner, your name will be listed on the Closing Event program and you will receive your awards at the event. As well, as a token of appreciation for all your hard work, you are also invited to attend the Top Gifts Reception taking place immediately preceding the Closing Event...

Once again, congratulations on being chosen as a recipient of a Distinguished Service Canvasser Award.

Yours Truly,
Jodi Bager
Chair, Volunteer relations

תעודת הוקרה שהועמקה למר מנחם ליאור (ליור) ע"י ראש עיריית בנדן, מר ראוּסלב באראן על תרומתו לפיתוח התרבות בעיר הולדתו בנדן

ראש העיר בנדן, מר ראוּסלב באראן, מבקר ביד הזיכרון, מר ראוּסלב באראן, ראש עיריית בנדן, מבקר ביד הזיכרון

פרס על פעילותו למען 'קמפיין לעתיד יהודי', הוענק למר שמעון שליבקה, יליד דומברובה, חבר הנהלת ארגון יוצאי זגלמביה בטורונטו קנדה, ע"י ה- UJA

מנטאל, ראש העיר צלדז, מר מארק מרוזובסקי, מייזן, אברהם גרין, ביד הזיכרון (Left), מר מארק מרוזובסקי, ראש עיריית צלדז ומר אברהם גרין, ביד הזיכרון

נב' אגניאשקה מיזשבסקה - שגרירת פולין בישראל מבקרת ביד הזיכרון ליהודי זגלמביה במודיעין בלווי חברי הארגון
Mrs. Agnieszka Magdziak-Miszewska – Ambassador of Poland, visiting Yad Hazikaron, The Memorial of Zagłebie Jewry, In Modiin, accompanied by members of Zagłebie World organization

Jozef & Hildegarda Gawlik

Asking Nothing in Return

Before the war, Jozef Gawlik, a textile merchant in Piekary Slaskie, in Upper Silesia, had business with Telner, who lived in nearby Bedzin.

In August 1943, a few days before the liquidation of the Jewish community in Bedzin, Telner informed Gawlik of his plight and asked him for help. After conferring with his wife, Hildegarda, Jozef agreed, despite the danger, to look after Renia, Telner's daughter, without asking for anything in return.

Renia was smuggled out of the ghetto and taken to the Gawliks, who passed her off as a relative, looked after her devotedly, and saw to all her needs.

Even after the area was liberated in January 1945, Renia stayed with the Gawliks for about half a year, until her mother, who had survived, came to reclaim her.

After the war, Renia stayed in Poland, where she married (becoming Renata Kolodziejska) and remained friendly with Gawliks' daughter.

Dr. Tadeusz Kosibowicz

Put himself at risk

On the night between September 8th and 9th, Germans burned the Great Synagogue in Bedzin. The many Jews who ran to the synagogue where they sought protection, met their death when the synagogue was burned. Many others were led by the German soldiers and were forced to stand alongside the outer wall of the church. There, the soldiers ordered them to run quickly. Whoever remained standing was shot - whoever ran, was also shot. The soldiers aimed to kill.

One of the people who were shot was Itzhak Turner. The next day he turned to the hospital to get treatment. German soldiers, posted at the hospital, blocked the entrance and announced that no entry to Jews or Polish soldiers was permitted.

Dr. Tadeusz Kosibowicz, the chief physician at the hospital, came outside and led Turner to his ward for treatment. He told the soldiers that he was only administering first aid. Inside Turner recognized other Jews who had been wounded that night.

Dr. Kosibowicz saw that he would be hospitalized (for two months), under his personal supervision. This incident wasn't a solitary case. The same occurred also to other Jews.

Dr. Kosibowicz was arrested and brought for questioning, for helping Jews, hiding a broadcasting station, and hiding a Polish general in the hospital. The Gestapo intended to execute him, but an order from higher authorities changed his fate. He was sent to Dachau, and from there he was sent to several camps: Sachsenhausen, Oranienburg, Majdanek and Gross-Rosen. At the end of the war, Dr. Kosibowicz returned to his home in Bendzin. Itzhak Turner immigrated Israel.

Dr. Kosibowicz put himself at risk by extending assistance to Jews, despite the explicit orders and instructions of the Nazi government. As a result, he was sent to the camps. His actions are documented in a book by the historian Roman Shank.

A letter from Mother

"Take care of yourself..."

"Mommy, we're going to die together," seven-year-old Michal would whisper to his mother, Genia Judzki, hugging her.

Genia, her husband Ber (Broniek), and their son Michal survived the persecution of the Sosnowiec Ghetto.

In August 1943 the ghetto was liquidated and Genia's husband was murdered. Genia and her son managed to flee to the "Aryan" side, where Genia managed to obtain ID cards for them both by dint of her fluency in German and French. (She was a graduate of the Sorbonne.) She gave Michal to the care of a Polish woman named Bronia, writing her a thank-you letter and asking her to take care of her son. Genia found a job running the household of a German physician.

The doctor, receiving an instruction to relocate to Vienna as part of his work, offered to take Genia and her son with him. Some time later, Genia's identity was revealed; she was taken to a prison and Michal was placed in an orphanage. When the Gestapo informed Genia that they were about to deport her, she decided to take her son with her, fearing that the orphanage would be destroyed.

In 1944, the mother and son were deported to Auschwitz and murdered; the children in the orphanage survived.

Aniela Zawadzka-Szwajcer

"No Prayer, No Breakfast"

by Dr. Mordechai Paldiel

Aniela's story began over 60 years ago, before the onset of the Second World War, when she worked as a domestic help in the Merin household, in the town of Bedzin, southwest Poland. After the Germans established a ghetto in the town, Aniela moved to an abandoned house where she awaited news of her former employers. On 3 August 1943, the Merin family was gathered at the train station along with the other Jews of the town for deportation to Auschwitz. At their parents' urgings, their two children—Saul, aged 10 and Dina, 8—fled the ramp and escaped to Aniela's home. There they joined their uncle Wolf Szwajcer, who was already in hiding.

Aniela managed to keep her three Jewish charges secret—even from her own family—for almost a year and a half, until the Russians liberated the area in January 1945. To feed them, she worked as a cook in a factory producing uniforms for the German army. She also secretly went to the destroyed ghetto where, according to the Merins' instructions, she unearthed hidden jewelry and gold coins, which she used to bribe would-be informers. During the long period of hiding, Aniela acted as a surrogate mother to Saul and Dina, tending to their physical needs as well as lifting their spirit. "Words are not sufficient to describe the humanitarian and noble conduct of Aniela," recalled Dina Farber (née Merin) at the ceremony, "as well as the risks she took to save two Jewish children, as well as her future husband." Indeed, after the war Aniela and Wolf married and moved to Italy, together with their newborn daughter, Felicja. Saul and Dina, now orphans, made their way to Israel.

Professor Saul Merin, today a leading ophthalmologist, remembers arriving at Aniela's house: "I was very angry with God for allowing such things to happen. So I threw away my *kippa* (skullcap), and would not touch my cousin's *siddur* (prayer book). Two days after my arrival, Aniela, an observant Polish Catholic, asked me if I had prayed. When I answered 'no,' she told me: 'No prayer, no breakfast.' She made me recite *Modeh Ani* (the prayer said on awakening in the morning) every day I was there."

The author was the Director of the Righteous Among the Nations Department at Yad Vashem.

The 27th of September 1943

Dear Miss Bronja,

It is so hard for me to write to you. Lately, terrible things have been happening to me. Life is too cruel.

Miss Bronja, I beg you, look after my son, be a mother to him.

My dear Bronja, give him everything with all your heart and I will be grateful to you until the end of my days.

He is so clever and he has a good heart. I am sure that you can find in your heart to love him.

Michael should eat as much as he can for who knows what is to come? He must be strong and able to endure great suffering. Please make sure that he dresses warmly and that he also wears socks. I cannot write any more, my tears have all dried up. May God watch over you both.

Kisses

My beloved Michael'leh,

Are you playing with other children? Are you getting along well with Miss Bronja? Write me a few lines every day. That way, you'll learn to write me long letters.

Take care of yourself. Sleep in the warm pajamas that I handed you.

Kisses, Mother

A Beam of Light in the Darkness The story of the Righteous Among the Nations in Będzin

By Yona Kobo (kotlicki)

The stories of the Righteous are based on the documents found at Yad Vashem archives and "The Encyclopedia of the Righteous Among the Nations - Rescuers of Jews during the Holocaust"

On the 650th anniversary of the city of Będzin we wish to extol those who dared to defy the forces of evil, in the darkest days when human hatred and cruelty reached their lowest depths.

We wish to thank those who did their utmost to help the persecuted Jews while endangering their own lives and families, those whom we call "Righteous Among the Nations" (righteous gentiles).

"Righteous Among the Nations" is a distinction awarded by the State of Israel to non-Jews who displayed unusual courage and ethics during the Holocaust based on a single motive - love of mankind.

To date, 22,221 people have been recognized by Yad Vashem as "Righteous Among the Nations" including 5,066 Poles.

Mieczysław Zawadzki

He who opened the gates of the Church

When WWII broke out, the German troops invaded Będzin on September 4, 1939. On the night between September 8th and 9th, German soldiers burst through the gates to the houses bordering on the Great Synagogue of Będzin. The soldiers hurled hand grenades at the houses and ordered everyone to evacuate their homes, claiming that Jews had shot at them from the synagogue.

The many Jews who ran to the synagogue, where they sought protection, met their death when the synagogue was burned. Many others were led by the German soldiers and were forced to stand alongside the outer wall of the church. There, the soldiers ordered them to run quickly. Whoever remained standing was shot - whoever ran, was also shot. The soldiers aimed to kill.

Up on the hilltop, near the synagogue, stood a church where Father Mieczysław Zawadzki presided.

A group of Jews ran frantic towards the gates of the church at the top of the hill. The German soldiers shot them with automatic weapons, and several people were wounded.

When they reached the church gate, Father Zawadzki opened the gate and let us all in. He instructed the nuns to treat their wounds and give them first aid. When they were finished, he asked the people to leave by the rear gate because he was in danger of being killed. He explained that he and the nuns would be executed if it became known that they assisted Jews.

On the other side of the hill, the situation was much calmer. The people left the church in the dead of the night.

The Jewish cemetery was located at the foot of the hill. They lay until the sun came up.

In the morning, they walked over to the town. They were saved.

Genowefa Pajak

Six-years-old Tamara

Genowefa Pajak developed very close ties with Jews in the Będzin ghetto as a result of the catering trade she conducted with them. Pajak was considered a very trustworthy woman, and because she had connections with the Germans too, she learned of planned "Aktionen" in the ghetto in advance and would warn her Jewish friends ahead of time.

Before the Action of August 1942, Pajak offered to hide Henrietta Szpigelman the daughter of acquaintances, in her home. Szpigelman refused and instead asked Pajak to hide Tamara Cygler, her six-years-old cousin. After Pajak met with Cygler's parents, they entrusted her with their daughter and gave Pajak a letter with an address of relatives in Israel, asking her to give their daughter to them if they should not survive.

Despite the danger to her life, Pajak cared for young Cygler for about three years, and without asking for or receiving anything in return provided for all her needs, even during a period when she was forced to move the child from one family to another for fear of informers.

After the war, Pajak learned that Cygler's parents had perished and informed the relatives in Israel that the Jewish child was in her care.

Brokenhearted, Pajak handed Tamara over to her relatives and until her death followed her development and fate as if she were her own.

שנת ה'תש"ג' בבית הכנסת הגדול בבידן

The Avenue of the Righteous Among the Nations at Yad Vashem

Władysława Palka

Dressed in girl's clothing

In June 1943, just before the liquidation of the Będzin ghetto, eight-years-old Lazar Krakowski's father decided to do everything in his power to save his son's life. With the help of a Polish acquaintance, Krakowski managed to get his son over the Aryan side of the city where he handed his son to Władysława Palka, who before the war had done housework in his home and knew Lazar from the day he was born. Palka received young Lazar warmly and hid him in her apartment for an entire year teaching him Catholic prayers. Because only the concierge was in on her secret of the boy's presence, Palka would take the Jewish boy out in the streets dressed in girl's clothing.

However, Palka eventually began to receive anonymous letters accusing her of hiding a Jewish boy. When the danger that Lazar would be discovered increased, Palka obtained a Christian birth certificate for him and sent him to live with relatives of her in the country. Lazar was introduced there as a relative from Warszawa and raised together with the relative's children until the end of the war.

After the war, Palka took Lazar back and informed the Jewish committee of his existence. When representatives came to take him, Palka refused to give Lazar up until a member of the boy's family came for him.

His father, who had brought her the child, had perished in Auschwitz, but his mother survived and Palka returned Lazar to her safe and sound and they both immigrated to Israel.

Palka was a devoted catholic and all her actions, for which she never asked for nor received anything in return, were motivated by her deep religious sentiments.

Jerzy Grzybowski

Strictly forbidden to befriend Jews

In the spring of 1944, Jerzy Grzybowski, a poor worker who lived in the town of Będzin, was employed as a constructor worker for the Blechnamer camp, a subsidiary camp of Auschwitz. In April 1944, hundreds of prisoners, including Samuel Montag, a Jew who hailed from the same town as Grzybowski, were transferred from Auschwitz to Blechnamer camp.

Although it was strictly forbidden to befriend Jews, Grzybowski became friendly with Montag and expressed a desire to help him. While on leave from the camp, Grzybowski visited Montag's relatives living in Będzin under assumed identities, who gave him food to take back to Montag. Grzybowski began to plan Montag's escape from the camp, and on one of his leaves, brought Montag civilian clothes.

In September 1944, Grzybowski and Montag took advantage of a commotion that broke out in the camp when Soviet warplanes began bombing it, to flee to the nearby forest, where Montag replaced his prisoner's grab with civilian clothes.

A few days later, in the dead of the night, the two reached Będzin, their native town. After accompanying Montag to relatives of his, Grzybowski left.

Montag stayed with his relatives until the liberation and after the war emigrated to Germany, where he kept up contact with Grzybowski.

Dear Friends and Fellow Zagłębian,

This year, the Jewish year of 5768 – 2008, is the 60th anniversary of the State of Israel. The Jewish people in Israel and all over the world will celebrate this event.

As Jews of Zagłębie (Zagłębie) we mark a number of other anniversaries this year as well:

- Holocaust Memorial Day this year will be the 20th anniversary of the establishment of a memorial site for Zagłębie Jewry near Mod'lin. We will mark this occasion appropriately.

We first dedicated the memorial in April 1988, on Holocaust Memorial Day of the year 5748, in the presence of thousands of former Jews of Zagłębie living in Israel and in the Diaspora. Since then our Holocaust Memorial Day gathering has been held annually on site before a large audience.

- In August 1988 a delegation consisting of 140 first- and second-generation Jews from Zagłębie embarked on a voyage to the graves of our ancestors in the cemeteries of Zagłębie. On this visit we dedicated the large cemetery at Czeladz, which served both Bezdin (Bendzin) and Czeladz. The cemetery had been demolished and it was restored by Monik Stavsky, who erected a tombstone on the common grave.

Since then delegations of members of the organization have been traveling to Poland annually in order to visit the graves of our ancestors and remember the Jews of Zagłębie. These visits include many acts of commemoration, particularly in the city of Bezdin.

This year we will mark the 20th anniversary of the rededication of the restored cemetery.

- This year is the 650th anniversary of Bezdin and the local authorities will be marking the significant part of Jews in the development of the city. The many events taking place in Bezdin in August will be attended, among others, by a delegation of 200 IDF officers. The festivities will include a Jewish-themed show, as well as the dedication of a stone slab commemorating the Zawala St. Cemetery, established in the 15th century and serving Jews from the entire region.

- Sosnowiec, the "youngest" but largest city in Zagłębie, will be holding an exhibit on the Jews of the city and their part in its development this year. In addition, our visit will coincide with the ceremony commemorating 65 years since the liquidation of the Zagłębie ghettos.

Thus there are many good reasons to take part in the delegation to Zagłębie, which will be leaving in mid-August.

This will indeed be a year full of activities, and I hope that it will be an auspicious year for our organization.

Sam Skura of blessed memory

Sam (Shmuel) Skura passed away in February of this year. Sam was an extremely dedicated man.

He was a member of the management of the Bezdin-Sosnowiec Association in New York, which he headed for many years. The association made copious donations to various Israeli establishments, such as Beit-Hatfutzo, medical and cultural institutions, and others.

The New-York based association has always maintained full cooperation with the Israeli organization of Zagłębie Jewry and it had a large part in the establishment of the memorial site in Mod'lin. Sam also made personal donation towards establishing the amphitheatre that carries his name.

In addition, Sam was a great supporter of Yad Vashem and he was prominently active in the American Society for Yad Vashem in New York. In 2005 an impressive learning center was inaugurated at Yad Vashem, established with the help of a donation by Sam and Stella Skura, otherwise known as the "Center for major questions arising from the Holocaust".

With the death of Sam Skura, the Zagłębie organization has lost one of its greatest activists and supporters and, I, personally have lost a good friend.

May his memory be blessed.

Abraham Green

"And bring you into the land of Israel"

The 20th Anniversary of Yad Hazikaron

By Itzhak Greengras

On Holocaust Memorial Day of the year 1988, at the World Gathering of Zagłębie Jewry, the memorial for Zagłębie Jewry was dedicated in a dignified ceremony. The memorial site was established at the entrance to the Zagłębie Martyrs Forest near Mod'lin.

To this day it is hard to understand how we succeeded in establishing such an honorable memorial site for the Jews of Zagłębie, almost all of who were killed in the Holocaust, with no support from government or global organizations.

The first phase of the memorial site consisted of planting the "Martyrs Forest", encompassing 10,000 trees, each tree symbolizing a Jewish family from the area. A few months after the forest was planted, the second phase commenced. In a meeting with representatives of Jewish Zagłębie associations in the Diaspora, it was proposed that we commemorate the Jews of Zagłębie annihilated in the Holocaust who never received a proper Jewish burial.

For this purpose, a public committee headed by Prof. Yehoshua Prawer was established, and his deputies were Sam Skura from New York and Arish Ben-Tov from Israel. An organizing committee was established, encompassing activists from among the Jews of Zagłębie from Israel and abroad. In Israel a team of four was selected: Abraham Green, Yitzhak Gringers, Moshe Magar and Natek Zim. This was the managing committee of the Israeli organization. Engineer Zvi Langer headed the professional committee that supervised construction of the memorial.

We started to look for ways to finance our project. The organization had produced a detailed brochure of Yad Hazikaron and sent it to Zagłębian in Israel and abroad. Green and I made trips to Europe and North America to raise money. We were welcomed by each of the Zagłębie organization who opened their hearts and donated.

On one of my trips to the States I saw in Washington the way Vietnam's soldiers are commemorated – in a valley where all their names are engraved on big marble plaques.

When I came back to Israel, I had suggested that we will add a valley of commemoration to Yad hazikaron in which all names of Shoa victims of Zagłębie will be engraved on marble plaques.

The final plan, designed by Dov Hoff and Marilla Feder, consists of a number of sections:

At the entrance to the memorial on an elevated surface we erected headstones in memory of each of the communities of Zagłębie. To this day I can't contain myself when I remember how the headstones were lowered into the pits. Abraham Green and I poured earth brought from Auschwitz into each of the pits before the headstones were erected. Our tears flowed.

To the left of the entrance there is a cement wall with granite plates. The plates are engraved with a geographical map of the Zagłębie region, accompanied on both sides by explanations about the communities and their fate in Hebrew and English.

When reaching the end of the memorial site, to the left, visitors descend into a valley whose walls are covered by black granite boards, engraved with the names of the Jews of Zagłębie killed in the Holocaust. The names are headed by a verse: "...and cause you to come up out of your graves, and bring you into the land of Israel" (Ezekiel, 37,12).

On the right there are steps leading to the area above the valley. Here stand the large letters of the word "Zachor" (Remember). The letters were designed by Engineer Zvi Danziger and made of special steel brought from Europe. The "Zachor" letters can be seen from a distance.

On the side of the valley there are seven devices for lighting seven beacons at Holocaust Day ceremonies.

Various bushes and flowers have been planted around the memorial site, all within the Zagłębie Martyrs Forest.

Three years after the site was established, we signed an agreement with the KKL- Keren Kayemet LeIsrael (JNF - Jewish National Fund) concerning future maintenance of the memorial site. The site is well maintained by the KKL and visited by many people.

A few years ago, an amphitheatre was added to the site, the contribution was mainly of the Sam and Stella Skura family of NY.

On behalf of the management of Zagłębie Organization, I would like to thank all the activists and donors from Israel and all over the world who enabled us to perform the great Mitzvah – "Remember what Amaleq did to thee..." (Devarim / Deuteronomy, 25, 17).

**Towards Holocaust Memorial Day - May 1, 2008,
we will be launching the website of the
Zagłębie (Zagłębie) Jewry Organization.**

On the website you will find information on the history of the
communities of Zagłębie, the organization's activities in the
present and its plans for the future.

zaglebie-world.org

Visit the website and share in our activities.

מהחברים בארגון

ברכות לבנייה לארץ ישראל יהלומי על צאת ספרו "שרדתי..."
 הספר יצא לאור בפולנית.
 אירוע ההנקה התקיים בבניין הספריה העירונית בבדין
 במסגרת השבוע היהודי כבנדין
 בנוכחות ראשי העיר בנדין וביידו צ'ה, אנשי ציבור,
 עיתונאים, נציגי בחי הספר בבנדין וביידו צ'ה וחברים.

תשעה באב - 10 באוגוסט 2008

יום ראשון, ט' באב תשס"ח, ח-10 באוגוסט
 2008 בשעה 16:00

יארצייט בתשעה באב לציון 65 שנה
לחיסול קהילות זגלמביה
 בבית הקברות בטחלת יצחק, ת"א

ברכות המוח

לאברהם גרין, יו"ר ארגון יוצאי זגלמביה
בסלאת לו 60 שנה.
 מאחלים לך בריאות טובה ונחת ועוד שנים
 רבות של עשייה פוריה ומוצלחת.
 "היום כו נולדת, הוא היום שבו החליט הקב"ה כי השלם
 אינו יכול להתקיים עוד בלעדך" - ר' חנוך מברסלב

מהחברים בארגון

Zaglebie world organization is honored to invite you to
Yom Hashoa Memorial Service 2008
Yizkor for Zagłębie (Zaglembie) Martyrs

The ceremony will take place
 at Yad Hazikaron in Modiin
 On Thursday, Mai 1st 2008, 4pm

In the presence of:

- Mr. Avi Dichter - Minister of Internal Security
- Mrs. Agnieszka Mgudziak-Miszewska - Ambassador of Poland in Israel
- Mr. Radoslaw Baran - Mayor of Bodzin
- Mr. Natan Wallach - Tel Aviv Deputy Mayor
- Mr. Abraham Green - Chairman of Zagłębie (Zaglembie) World Organization

Memorial Service:
 Cantor Arihe Brown

In the program:
 Yair Klinger and the "Raananim" Ensemble

הארגון חשופי של יוצאי זגלמביה מתנדב להוסיף
לעצרת זיכרון לשואה ולגבורה
ולטקס התייחדות עם קדושי זגלמביה

ביד הזיכרון שביעד מודיעין (ליד מבוא מודיעין)
 ביום חמישי כ"ד בניסן תשס"ח - 1 במאי 2008 בשעה 16:00

במסגרת: הרב אבנר דוכטר - הרב לביטורק הפנים
 גב' אגניאטקה מישווסקה - שגרירה פולית בישראל
 הרב דודסלאב באראן - ראש עיריית בנדין
 הרב נטע וולך - מ"מ ראש עיריית תל-אביב יפו
 הרב אברהם גרין - יו"ר ארגון יוצאי זגלמביה

קהילות המוכרות: החתן הצבאי הראשי לשעבר, הרב אריה גראן

תכנית אמנותית: אוסטביל הירצוויטסי, בסטעים סתור המועד
 "סוואשה לירושלם", סטעים: דודו ברק, מאסיקה ובימוי יאיר קלינגר

יוצאי זגלמביה והסביבה ובני ביתם, מוזמנים

אוטובוסים לרשות המסעים יוצאים:
 סת"א - תחנת הרכבת ארלוזורוב, ליד מסוף אל-על, בשעה 14:30
 סת"א - עפ"י תיאום עם נציגי הנחלת הארגון בחופה

לוח אירועים ומפגשים ליוצאי זגלמביה
 על אירועים וסמינרים תבוא הודעה נפרדת.

Coming Events - Save the Date

2008	
April, 16 Wednesday, 5:30pm	"Lechaim" - Passover Gathering at 23 Frishman St., Tel-Aviv
May, 1, Thursday, 4pm	Yom Hashoa Memorial at Yad Hazikaron 20 th anniversary
June, 13, Friday, 10am	Yad Vashem
August, 10, Sunday, 4pm	Tisha Be'Av Yahrzeit
August, 15 - 23	Heritage tour to Poland
September, 5 Wednesday, 5:30pm	"Lechaim" - Rosh Hashanah Gathering - at 23 Frishman St., Tel-Aviv
December *	Hanukkah Ball

2009	
February, 6 ** Friday 11:30am	Tu Be'Shvat planting at Yad Hazikaron in Modiin
April, 1 Wednesday, 5:30pm	"Lechaim" - Passover Gathering at 23 Frishman St., Tel-Aviv
April 21, Tuesday, 4pm	Yom Hashoa Memorial at Yad Hazikaron in Modiin

*For any more information, please call the organization on Wednesday afternoon, Tel: 972-3-5270919

**There could be a schedule change due to weather conditions.

2008	
ה-9 באפריל, יום רביעי	הרמת כוסית לכבוד פסח תשס"ח באולם הארגון בפרישמן 23 ת"א
ה-1 במאי, יום חמישי	עצרת יום השואה תשס"ח במסלאת 20 שנה לחומת יד הזכרון
ה-10 באוגוסט, יום ראשון ט'	יארצייט בתשעה באב בבית הקברות בטחלת יצחק בת"א
ה-15 באוגוסט	מסע אירופים לזגלמביה
ה-24 בספטמבר, יום רביעי	הרמת כוסית לשנת החדשה תשס"ט באולם הארגון, פרישמן 23 ת"א
ה-17 באפריל, יום שלישי	נשף חנוכה הגיגי לציון 60 שנה לנצחנות ישראל

*האריך מדויק ייקבע בהמשך. לפרטים נוספים ניתן להתקשר לאולם הארגון בימי רביעי אחה"צ בטלפון - 03 5270919

2009	
ה-6 בפברואר, יום שני בשעה 11:30	נטיעות תבוא בשבת ביד הזכרון במודיעין
ה-1 באפריל, יום רביעי	הרמת כוסית לכבוד פסח תשס"ט באולם הארגון, פרישמן 23 ת"א
ה-21 באפריל, יום שלישי	עצרת יום השואה תשס"ט ביד הזכרון במודיעין

*יכול לחול שינוי בהאריך עקב בהפסות מזג האוויר. לפרטים נוספים ניתן להתקשר לאולם הארגון בימי רביעי אחה"צ

המשרת: יונה קובי-קוטליצקי, אברהם גרין, אלתר ולנר, הדסה קנטור, פולנית - אנה צ'וידאקובסקה, עריכה לשונית עברית - תצית רייטר-גיטלר, עריכה לשונית אנגלית - אילה אביזב-שלוזנברג, עריכה גרפית והדפסה - דפוס קניאק תל-אביב.

כתובת המערכת: ארגון קהילות יוצאי זגלמביה, פרישמן 23, ת"א 63561
 מס' החשבון של ארגון קהילות יוצאי זגלמביה: בנק לאומי כת ים סניף מס' 861 חש' 33938/34

Zaglembie World Organization, 23 Frishman St., Tel Aviv 63561, Israel
 For contributions: Bank Leumi of Israel, Branch No. 861, account No. 33938/34

אתר האינטרנט של ארגון יוצאי זגלמביה: zaglebie-world.org
 Email: yonakobo@netvision.net.il זא"ל: